

*Uchwała Nr XIX/229/2013
Rady Miejskiej w Krzyżu Wielkopolskim
w sprawie przyjęcia gminnego programu
opieki nad zabytkami*

**GMINNY
PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA GMINY KRZYŻ WIEKOPOLSKI
na lata 2013 – 2016**

Spis treści:

1. Wstęp.....	4
1.1. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Krzyż Wielkopolski	4
1.2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	5
1.2.1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym.....	5
1.2.2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.....	5
2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	7
2.1. Krajowa polityka w dziedzinie opieki nad dziedzictwem kulturowym	7
2.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004 – 2013 (2020).....	7
2.1.2. Narodowy program kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2013.....	8
2.1.3. Tezy do opracowania krajowego programu opieki nad zabytkami.....	10
2.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa:.....	10
2.2.1. Strategią rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 r.....	10
2.2.2. Planem zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego.....	11
2.2.3. Inne dokumenty o zasięgu województwa, których problematyka związana jest z dziedzictwem kulturowym	13
2.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie powiatu.....	13
2.3.1. Strategia Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Powiatu Czarnkowsko - Trzcianieckiego na lata 2011-2020.....	13
2.3.2. Program Rozwoju Powiatu Czarnkowsko – Trzcianieckiego na lata 2011-2015.....	14
3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Krzyż Wielkopolski	14
3.1. Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy Krzyż Wielkopolski (wpisane do rejestru zabytków – wykaz).....	17
3.2. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych ujętych w gminnej ewidencji zabytków	18
3.3. Zespoły najcenniejszych zabytków ruchomych na terenie gminy (wpisane do rejestru zabytków – wykaz zespołów zabytków ruchomych).....	42
3.4. Krajobraz kulturowy (obszarowe wpisy do rejestru zabytków, parki kulturowe, parki krajobrazowe – wykaz).....	43
3.5. Zabytki archeologiczne.....	43
3.5.1. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków	43
3.5.2. Wykaz stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej	44
3.5.3. Zestawienie liczbowe zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją oraz krótka analiza chronologiczną (opis koncentracji stanowisk archeologicznych – uwarunkowania fizjograficzne).....	44
4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	47
4.1. Stan zachowania i obszary największego zagrożenia zabytków.....	47
4.1.1. Stan zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.....	47
4.1.2. Stan zachowania zabytków ruchomych.....	51
4.1.3. Stan zachowania dziedzictwa archeologicznego oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	51
4.1.4. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	52
4.2. Uwarunkowania wynikające ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy	53
4.3. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.....	55

4.4. Uwarunkowania wynikające ze ”Strategii Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Miasta i Gminy Krzyż Wielkopolski	62
4.5. Uwarunkowania wynikające z „Planu Rozwoju Lokalnego Miasta i Gminy Krzyż Wielkopolski	63
4.6. Uwarunkowania wynikające z „Aktualizacji Programu Ochrony Środowiska na lata 2010-2013 z perspektywą na lata 2014-2017”	64
4.7. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.....	65
4.7.1. Obowiązujące formy ochrony przyrody.....	65
4.8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zabytków archeologicznych.....	68
5. Cele gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).....	68
6. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	69
6.1. Gminna ewidencja zabytków.....	69
6.1.1. Weryfikacja i ciągła aktualizacja gminnej ewidencji zabytków nieruchomych.....	69
6.1.2. Wykonanie i ciągła aktualizacja gminnej ewidencji zabytków Archeologicznych.....	69
6.1.3. Udostępnianie i promocja zabytków nieruchomych.....	69
6.1.4. Edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.....	70
6.1.5. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.....	71
6.1.6. Poprawa stanu zachowania zabytkowych cmentarzy (wpisanych do rejestru zabytków i figurujących w wojewódzkiej ewidencji zabytków).....	71
6.2. Sporządzenie wykazu zespołów i obiektów nieruchomych, stanowisk archeologicznych typowanych do rejestru zabytków z terenu gminy w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy.....	72
6.3. Określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych.....	72
6.4. Określenie sposobu realizacji poszczególnych celów gminnego programu opieki nad zabytkami zawartych w punkcie 5.....	72
6.4.1. Obiekty zabytkowe stanowiące własność gminy Krzyż Wielkopolski	72
7. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	73
8. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami	74
9. Wewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	74
10. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	75

1. Wstęp

1.1. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami dla miasta i Gminy Krzyż Wlkp.

Podstawowym, ogólnie pojętym założeniem niniejszego „Programu opieki nad zabytkami dla miasta i Gminy Krzyż Wlkp. na lata 2013 – 2016” jest ukierunkowanie działań Samorządu Gminnego służącym podejmowaniu planowanych działań dotyczących finansowania, inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego poprzez samorząd gminy. Jest to uzupełniający dokument w stosunku do innych aktów planowania gminnego. Zadaniem programu jest także organizacja działań edukacyjnych i wychowawczych wobec miejscowej społeczności. Dla realizacji powyższego założenia niezbędna jest realizacja szczegółowych celów określonych m.in. w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
 - uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
 - zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
 - wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
 - podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
 - określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
 - podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami
- oraz
- zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, historią i zabytkami Gminy Krzyż Wlkp., w tym także rozróżnienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego i figurujących w ewidencji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
 - wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzaniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy

1.2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

1.2.1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późniejszymi zmianami)

art. 7 ust. 1 pkt 9

„Zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy(...)

9) kultury w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

1.2.2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami)

art. 4

„Ochrona zabytków polega w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz kształtowaniu środowiska.”

art. 5

„Opieka nad zabytkami sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;

- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.”

art. 18 i art. 19

zakładają obowiązek uwzględniania m.in. w strategii rozwoju gminy, w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, w decyzjach o warunkach zabudowy, w decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz zapisów zawartych w gminnym programie opieki nad zabytkami.

art. 20

studium i plany miejscowe wymagają odpowiednio zaopiniowania lub uzgodnienia przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

art. 22 ust. 4

„Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.”

art. 32 ust. 1 pkt 3 i ust 2

stanowi o przyjmowaniu przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem i zawiadomienie o tym fakcie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

art. 33 ust. 1 i ust 2.

stanowi o przyjmowaniu przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i zawiadomienie o tym fakcie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

art. 71 ust. 1 i ust 2.

zakłada sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada gmina i jest to zadanie własne samorządu.

art. 81

Organ stanowiący gminy lub powiatu ma prawo udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

art. 87

Artykuł ten stanowi, że:

- burmistrz sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami;
- gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- gminny program opieki nad zabytkami ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym;
- z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami burmistrz sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy.

2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.

2.1. Krajowa polityka w dziedzinie opieki nad dziedzictwem kulturowym.

2.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004 – 2013 (2020).

W ramach opracowywania strategicznych dokumentów programowych rozwoju społeczno – gospodarczego państwa przyjęty został przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. dokument pod nazwą: „Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004-2013”, który uzupełniono w 2005 r. i upubliczniono pod nazwą: „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020.” Cytowana Strategia jest rządowym dokumentem tworzącym ramy polityki kulturalnej, funkcjonującej w nowych warunkach gospodarki rynkowej, a także w kontekście wspólnoty Polski z Unią Europejską.

Misją strategii jest zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów. Określając podstawowe pojęcia, podkreślono fundamentalną rolę kultury w życiu społecznym: *„Kultura warunkuje rozwój społeczny i gospodarczy, kształtuje postawy obywateli i formy instytucjonalne państw. Nie jest więc tylko elementem systemu, ani tym bardziej dziedziną życia społecznego, ale podstawą do wszelkich zmian instytucjonalno – ekonomicznych społeczeństw. Być może właśnie dlatego art. 6.1. Konstytucji stanowi: Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”* (s. 6).

W rozdziale: Założenia do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury stwierdzono, że *„...samorządy terytorialne powinny zyskać większą motywację w kształtowaniu instytucjonalnego zaplecza dla rozwoju kultury, w tym do wypełniania założonych w lokalnych strategiach rozwoju celów w sferze kultury, a rola państwa powinna sprowadzać się do badań naukowych i monitorowania tej sfery oraz do skutecznego zapobiegania sytuacjom kryzysowym. Jednocześnie Minister Kultury powinien posiadać odpowiednie środki na sprawowanie mecenatu nad działalnością instytucji kultury oraz instrumenty o charakterze motywującym, za pomocą których możliwa będzie realizacja polityki kulturalnej państwa w regionach...”* (s. 114).

W ramach prac nad Narodową Strategią Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 sformułowano cel strategiczny: *zrównoważenie rozwoju kultury w regionach*, a w jego ramach cele cząstkowe:

1. wzrost efektywności zarządzania sferą kultury;
2. wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury;
3. zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju kultury;
4. wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury;
5. poprawa warunków działalności artystycznej;
6. efektywna promocja twórczości;
7. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków;
8. zmniejszenie luki cywilizacyjnej poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury, (s. 116).

2.1.2. Narodowy program kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2013.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Dokument ten wytycza strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

1. przygotowanie skutecznego systemu prawno – finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;
2. podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa;
3. poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
4. ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie;
5. intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

W programie przyjęto następujące priorytety:

Priorytet 1.

Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

Realizowane działania mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym. Wymieniono m.in.:

Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne.

Program: Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej.

Minister Kultury zaangażował się w proces tworzenia i realizacji projektów z funduszy strukturalnych poprzez stworzony przez siebie program Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej, zainicjowany i realizowany przez Narodowe Centrum Kultury. Program został uruchomiony już na początku 2003 r., jednakże istotny dla realizacji działania 1.2. moduł wspierania projektów strukturalnych pojawił się dopiero we wrześniu 2003 r. Głównym celem programu jest przygotowanie potencjalnych wnioskodawców do opracowania kompleksowych projektów do współfinansowania ze środków funduszy strukturalnych.

Program: Promesa Ministra Kultury.

Beneficjenci mogą ubiegać się o dofinansowanie wkładu własnego do projektów realizowanych w ramach funduszy strukturalnych i innych funduszy europejskich w ramach programu Promesa Ministra Kultury. W ramach programu dofinansowane będą inwestycje służące m. in. ochronie polskiego dziedzictwa narodowego.

Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

Priorytet 2.

Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

Działanie będzie realizowane dzięki podnoszeniu wykształcenia kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego. Ponadto będą podejmowane działania mające

na celu podnoszenie zainteresowania społeczeństwa problematyką ochrony zabytków poprzez m. in. ochronę, dokumentację, popularyzację dziedzictwa kultury ludowej oraz aktywizację społeczności wiejskich, np. poprzez „Program – ginące zawody”.

2.1.3. Tezy do opracowania krajowego programu opieki nad zabytkami.

Opracowanie krajowego programu ochrony jest ustawowym obowiązkiem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Tezy do omawianego dokumentu zostały sporządzone na zlecenie Generalnego Konserwatora Zabytków z dnia 26 stycznia 2004 roku. W cytowanym dokumencie najważniejsze pod względem merytorycznym są następujące zasady postępowania konserwatorskiego:

1. zasada „primum non nocere” (po pierwsze nie szkodzić);
2. zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
3. zasada minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych);
4. zasada zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
5. zasada czytelności i odróżnialności ingerencji;
6. zasada odwracalności metod i materiałów;
7. zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Zasady powyższe dotyczą i winny obowiązywać nie tylko konserwatorów zajmujących się technologiczną stroną restauracji dzieł sztuki, konserwatorów – architektów lub urbanistów, ale również pracowników urzędów konserwatorskich czy też pracowników samorządów, zwłaszcza w zakresie opiniowania i przyznawania środków na realizację programów i projektów związanych z ochroną zabytków.

2.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa:

2.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 r.

„Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do roku 2020” jest dokumentem opracowanym przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, a przyjętym przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego dnia 19 grudnia 2005 r.

Strategia określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województwa. Ustalenia zawarte w w/w dokumencie stanowią podstawę do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa, przez co mają bezpośredni wpływ na zachowanie i poprawę krajobrazu kulturowego.

Celem głównym „Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego” jest:

Poprawa jakości przestrzeni województwa, systemu edukacji, rynku pracy, gospodarki oraz sfery społecznej skutująca wzrostem poziomu życia mieszkańców.
ma być on realizowany przy pomocy celów strategicznych i operacyjnych. Największe znaczenie dla dziedzictwa kulturowego ma cel strategiczny:

Dostosowanie przestrzeni do wyzwań XXI wieku,

który osiągnięty będzie przez realizację celów operacyjnych, w tym celu operacyjnego:

➤ *Wzrost znaczenia i zachowania dziedzictwa kulturowego.*

„Dziedzictwo kulturowe w rozwoju Wielkopolski pełni kilka funkcji. Jest ono czynnikiem integracji społecznej, stanowi instrument promocji regionu oraz przyczynia się do rozwoju gospodarczego, gdyż może być bazą dla turystyki i usług kulturalnych. Szczególnie ważnym elementem tego dziedzictwa jest wielkopolska kultura przedsiębiorczości”.

Cel ten realizowany będzie przede wszystkim poprzez:

- inwestycje w instytucje kultury
- ochronę dorobku kulturowego
- wsparcie działań powiększających dorobek kulturalny regionu
- promocje aktywności kulturalnej mieszkańców.”

➤ *Zwiększenie udziału usług turystycznych i rekreacji w gospodarce regionu*

„Przyrodnicze, krajobrazowe oraz kulturowe atuty Wielkopolski tworzą szanse na rozwój sektora usług turystyczno – rekreacyjnych. W połączeniu z turystyką biznesową sektor ten ma szanse na znaczny udział w gospodarce regionu. Jest to tym bardziej ważne, iż tego typu usługi generują dużą liczbę miejsc pracy przy stosunkowo niskich nakładach.

2.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego.

„Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego” uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego uchwałą Nr XLII/628/2001 w dniu 26 listopada 2001 r.

Nie ma rangi prawa miejscowego, jest jednak wiążący, ponieważ:

- jego ustalenia muszą być uwzględnione w uchwalanych przez organy samorządu terytorialnego studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, z którymi z kolei musi być spójny każdy opracowany miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego ,
- w planie zapisane zostają wszystkie zadania rządowe i samorządu województwa służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych ze wskazaniem obszarów, na których przewiduje się realizację tych zadań.

Podstawowym celem planu jest harmonijny i zrównoważony rozwój obszaru całego województwa. Pojęcie „zrównoważony rozwój” łączy w sobie: ład społeczny, ład ekonomiczny ład ekologiczny oraz najbardziej podkreślony ład przestrzenny wyrażający się dążeniem do harmonijności, uporządkowania i proporcjonalności wszystkich elementów środowiska człowieka.

Plan uznaje, że podstawową zasadą pozwalającą na zachowanie dóbr kultury dla przyszłych pokoleń jest bezwzględne przestrzeganie obowiązującego w tym zakresie prawa. Ochrona dziedzictwa kulturowego powinna być realizowana poprzez właściwe zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin. Ochrona dóbr kultury materialnej i niematerialnej jest celem polityki przestrzennej. Plan podkreśla, że elementy naturalne i kulturowe w krajobrazie mogą pozytywnie stymulować inne dziedziny życia jednakże pod warunkiem m.in. właściwego wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego poprzez dostosowanie funkcji obiektów dla turystyki, przez dbałość o stan techniczny i estetykę zabytków i otoczenia.

W Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego przyjęto, że:

- ściślejszej ochronie konserwatorskiej powinny podlegać tereny, na których zachowały się zespoły przestrzenne wpisane do rejestru zabytków. Celem takich działań jest zachowanie ich historycznego charakteru oraz zapewnienie ochrony i rewaloryzacji;
- należy chronić historyczne układy ruralistyczne oraz zespoły sakralne, pałacowo – parkowe, folwarki, zabytkowe budynki mieszkalne, gospodarcze, szkoły, wiatraki, młyny, gorzelnie i inne elementy specyficzne dla architektury wiejskiej np.: krzyże, kapliczki;
- należy przestrzegać wytycznych konserwatorskich w zakresie nie tylko poszczególnych obiektów objętych ochroną, ale również zasad zagospodarowania zabytkowych układów urbanistycznych;
- należy „odkryć” lokalną architekturę wiejską i zapewnić możliwość wprowadzenia tradycyjnych gabarytów, form dachów, detali i rozwiązań materiałowych do obiektów o współczesnych standardach;
- chronić krajobraz, a w rejonach o najwyższych walorach przyrodniczych i kulturowych wykluczyć realizację obiektów, które charakterem kolidują z otoczeniem;
- szanować kształtowaną tradycyjnie różnorodność form osadnictwa wiejskiego;
- wydobyć w układzie przestrzennym elementy kompozycji urbanistycznej: dominant przestrzennych, osi widokowych, ekspozycji, dolin, skarp, charakterystycznych form terenowych, grup zieleni, alei.

2.2.3. Inne dokumenty o zasięgu województwa, których problematyka związana jest z dziedzictwem kulturowym

Na terenie miasta i gminy wskazano następujące obszary podlegające ochronie prawnej na podstawie przepisów o ochronie przyrody z uwagi na ich walory przyrodnicze:

- **Drawieński Park Narodowy**, utworzony Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 10.04.1990 (Dz. U. Nr 26, poz. 151).
- **obszary Natura 2000**: specjalny obszar ochrony siedlisk „Uroczyska Puszczy Drawskiej” PLH320046, obszar zatwierdzony Decyzją Komisji Europejskiej z dnia 12 grudnia 2008 r. oraz projektowany obszar specjalnej ochrony ptaków „Lasy Puszczy nad Drawą” PLB320016, obszar wyznaczony Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 5 września 2007 r. (Dz. U. z dnia 28 września 2007 r.)
- **Obszar chronionego krajobrazu „Puszcza nad Drawą”** utworzony 1.07.1989 r. rozporządzeniem Nr 5/98 Wojewody Piłskiego z dnia 15 maja 1998 roku w sprawie ustanowienia obszarów chronionego krajobrazu w województwie piłskim (Dziennik Urzędowy Województwa Piłskiego Nr 13, poz. 83 z dnia 16 czerwca 1998 roku) oraz Obwieszczenie Wojewody Wielkopolskiego z dnia 24 marca 1999 roku w sprawie wykazu aktów prawa miejscowego obowiązujących na terenie województwa wielkopolskiego (Dziennik Urzędowy Województwa Wielkopolskiego Nr 14, poz. 246 z dnia 31 marca 1999 roku).

Na terenie gminy prowadzona jest obecnie inwentaryzacja szlaków turystycznych. Inwentaryzacja wraz z koncepcją szlaków turystycznych zostanie zakończona do sierpnia 2013 r.

2.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie powiatu.

2.3.1. Strategia Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Powiatu Czarnkowsko –Trzcianeckiego na lata 2011- 2020

Jest to dokument przyjęty Uchwałą Nr XLVII/325/2010 Rady Powiatu z dnia 26 października 2010 roku. „Strategia” proponuje zintegrowany i zrównoważony rozwój terytorium, oparty na równowadze i wzajemnym wsparciu trzech głównych elementów decydujących o rozwoju: ludziach, ekonomii, środowisku. Rozwój ekonomiczny dokonuje się w konkretnym środowisku (przyrodniczym, kulturowym, społecznym) a realizują go ludzie zamieszkujący to środowisko. Z kolei środowisko ma wpływ na kierunki i poziom rozwoju ekonomicznego. Działa tu więc mechanizm sprzężeń zwrotnych, objawiających się w zastanej lub zmieniającej się rzeczywistości”. Strategia” formułuje potencjał i możliwości powiatu oraz przedstawia wizję, kierunki działania i warianty jego rozwoju. Stanowi instrument planowania, organizowania i

realizowania przedsięwzięć oraz jest podstawą do tworzenia programów finansowania z udziałem środków zewnętrznych.

Jako cel strategiczny 4 wymieniona jest Promocja Powiatu i jego potencjałów poprzez propagowanie unikalnej przyrody, szlaków turystycznych, wielokulturowej historii i tradycji, dobre położenie wobec dróg, przyjaznego nastawienia samorządów: powiatowego i gminnych oraz otoczenia społecznego dla wszelkiej działalności.

Dokument ten nie formułuje wniosków dotyczących wykorzystania zabytków jako jednego z ważnych elementów podnoszących atrakcyjność powiatu oraz sprzyjających rozwojowi turystyki na jego terenie.

2.3.2. Program rozwoju (operacyjny) Powiatu Czarnkowsko – Trzcianeckiego na lata 2011 – 2015.

Dokument ten opracowany w 2010 r. jest to dokumentem o charakterze strategicznym, stanowiącym integralną część „Strategii Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Powiatu Czarnkowsko - Trzcianeckiego na lata 2011 -2020”. Celem niniejszego programu rozwoju, jest wdrażanie strategii rozwoju powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego w pierwszym pięcioleciu jej obowiązywania, tj. w latach 2011-2015 i przyczynienie się do osiągnięcia niektórych celów szczegółowych (operacyjnych) przewidzianych w Strategii, a co najmniej uwidocznienia się skutków ich realizacji.

Program jako priorytet trzeci wymienia – *Zachowanie i wykorzystanie dziedzictwa kultury i natury*. Jako sposób realizacji wymienia się między innymi, wykonanie tablic informacyjnych dotyczących miejsc atrakcyjnych turystycznie, przyrodniczo i kulturowo oraz organizacje imprez promujących ochronę unikalnego środowiska i krajobrazów oraz Zabytków.

3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta i Gminy Krzyż Wielkopolski

Gmina Krzyż Wielkopolski leży w północno-zachodniej części województwa wielkopolskiego, w powiecie czarnkowsko-trzcianeckim, na północnym brzegu rzeki Noteci. Duża jej część to lasy, których największe skupiska stanowią fragment Puszczy nad Drawą. Na terenie gminy znajduje się aż 18 jezior łącznie zajmujących 180 ha. Gminę tworzą miasto Krzyż Wielkopolski i 11 wsi sołeckich: Brzegi, Huta Szklana, Kuźnica Żelichowska, Łokacz Mały, Łokacz Wielki, Lubcz Mały, Lubcz Wielki, Nowe Bielice, Przesieki, Rzeczyn, Wizany i Żelichowo. Jest zamieszkiwana przez ok. 9000 osób, zajmuje powierzchnię 175 km².

W Gminie Krzyż Wlkp. mamy 15 obiektów wpisanych do rejestru zabytków, w tym jeden kościół w Hucie Szklanej, dwa zespoły stopni wodnych Drawsko nr 21 i Krzyż nr 22 oraz dwanaście cmentarzy ewangelickich.

Powstanie nazwy Krzyż związane jest z funkcjonowaniem bardzo dużego węzła kolejowego wybudowanego w połowie XIX wieku wraz z istniejącą przy nim rozległą

osadą kolejową. Uformowanie zespołu związane było z budową Królewskiej Pruskiej Kolei Wschodniej, która w 1851 r. połączyła Berlin z Bydgoszczą. a w 1867 roku została przedłużona do Królewca w Prusach Wschodnich. Linia ta przecinała się z trasą kolei łączącej Poznań i Szczecin powstałą w 1848 roku. Pierwotna nazwa miejscowości brzmiała Kreuz am Ostbahn, w 1945 roku wprowadzono nazwę Krzyż, który w 1991 roku zamieniono na Krzyż Wielkopolski.

Zespół stacji kolejowej Krzyż i osady kolejowej w rejonie ulic Rejtana, Staszica, Sikorskiego, jest jednym z najcenniejszych założeń kolejowych w skali regionu i Polski. Krzyż to pierwsza stacja węzłowa w województwie, powstała przy jednym z najważniejszych szlaków kolejowych Prus – Królewskiej Pruskiej Kolei Wschodniej. O bezcennych walorach zabytkowych tego kompleksu przesądza także unikatowa osada kolejowa, rozciągająca się po północnej stronie stacji, bezcenna nie tylko w skali Wielkopolski, ale całego kraju. Osada zachowała niemal wszystkie elementy kubaturowe oraz układ przestrzenny, ukształtowany ostatecznie w latach 20–tych XX w. W obrębie osady można prześledzić ewolucję w kolejowym budownictwie Prus od połowy XIX w., aż po okres międzywojenny. Najstarsza zabudowa zlokalizowana jest przy ul. Rejtana i Wojska Polskiego (z połowy XIX w.), a więc samego początku Krzyża Wlkp. Nieco młodsza jest zabudowa przy ul. Krótkiej (z lat 70-tych względnie 80-tych XIX wieku), a najmłodsza przy ul. Staszica (dawniej gen. Roli Żymierskiego) - lata pomiędzy 1911 a 1920 rokiem.

Do dziś zachował się także duży park, wytyczony już w połowie XIX w., szkoła i kościół kolejowy z 1882 r. wraz z rzadką już dzwonnica na drewnianym stojaku. Warta uwagi jest gazownia klasyczna, najprawdopodobniej pierwsza w Wielkopolsce. Całość stanowi niepowtarzalną realizację kolejową o funkcjach socjalno – bytowych, stanowi zarazem historyczny początek Krzyża Wlkp. na Kolei Wschodniej, który z czasem stał się wsią, a w 1936 r. zyskał prawa miejskie i funkcjonuje do dziś jako miasto Krzyż Wlkp.

Pozostała historyczna zabudowa miasta pochodzi z 2 połowy XIX w. i 1 połowy XX wieku, wyróżniają się budynki 2 kościołów z 1882 i 1936r., szkoły (ob. LO, Zespół Szkół), poczty, byłej rzeźni z 1901 roku na końcu ul. Wojska Polskiego, willa właściciela fabryki krochmalu (obecnie MATEX) przy ul. Drawskiej 1.

Kolejnym ważnym elementem dziedzictwa kulturowego Gminy Krzyż Wlkp. o znaczeniu ponad lokalnym jest droga wodna Wisła – Odra, która projektowana była już od połowy XVI wieku. Regulacja Noteci i przystosowanie jej do spławu polskich produktów rolniczych do Szczecina było dyskutowane z Brandenburgią. Po pierwszym rozbiórze polski król pruski Fryderyk II podjął pomysł budowy kanału Brda - Noteć. Miał on łączyć Berlin i Królewiec, był łatwą drogą zaopatrzenia armii pruskiej oraz konkurował z polskim wówczas Gdańskiem. Pierwszy odcinek drogi wodnej o długości 26 km wybudowano w latach 1772 -1774. Ze względu na to, że pierwsza droga wodna była mało sprawna, na przełomie XVIII i XIX wieku przebudowano część śluz na murowane z cegły. Następne ważne przebudowy przeprowadzono w latach 1840-52. Dolną Noteć kanalizowano w latach 1873-82, początkowo realizacja ta była wykonana wadliwie, więc od 1891 roku rozpoczęto jej korektę. Wyprostowano wtedy bieg rzeki i

wybudowano część śluz w kamieniu i cegle, między innymi śluzę w Drawsku. Kolejne usprawnienia drogi wodnej przeprowadzono na początku XX wieku, wykonano wtedy jazy na odcinku Lipica - Krzyż. Po pierwszej wojnie światowej kanał bydgoski znalazł się w Polsce, a reszta drogi wodnej Wisła - Odra została wzdłuż osi przecięta granicą państwową, co osłabiło jej znaczenie. Pomimo to uznano ją za najsprawniejszą i najpiękniejszą sztuczną drogę Rzeczypospolitej. Drogę tę obsługiwały dwie załogi - po południowej stronie polska, po północnej niemiecka.

Zespoły stopni wodnych Drawsko nr 21 i Krzyż nr 22 zbudowane zostały w 1898 i 1913 roku w ramach kanalizacji rzeki Noteci. Składają się one z jazu, śluzy komorowej, budynków mieszkalnych i gospodarczych dla obsługi śluzy i przepławki dla ryb. W zespole stopnia wodnego Drawsko na tamie rozdzielczej znajduje się także budynek administracyjny z budynkiem techniczno magazynowym. Śluzy Drawsko i Krzyż są śluzami komorowymi konstrukcji ciężkiej, wykonanymi z betonu i licowanymi cegłą klinkierową. Wrota wsporne dwuskrzydłowe o konstrukcji stalowej, pokryte jednostronnie blachą stalową; zamykanie i otwieranie wrót odbywa się ręcznie, napełnianie i opróżnianie komory odbywa się również ręcznie przy pomocy kanałów obiegowych znajdujących się w konstrukcji głów śluz. Jaz piętrzy wodę regulując jej poziom na górnym stanowisku oraz służy do przepuszczania wielkich wód płynących ze zlewni rzeki. Przyczółki filary i próg jazu wykonane są konstrukcji betonowej z okładziną ceglana i kamienną. Ma on trzy przesła, w tym jedno przystosowane do prowadzenia żeglugi. Nad przyczółkami i filarami zbudowany jest most jazowy, służący do zakładania i zdejmowania zasów i kładzenia słupów. Na moście poprowadzone jest torowisko, po którym przesuwany jest żurawik. Śluzy Drawsko i Krzyż są ważnymi elementami w krajobrazie kulturowym doliny rzeki Noteci, związanymi z jej historią i prezentują unikalne wartości historyczne, techniczne i krajobrazowe oraz zachowały zasadę działania, kształt stopnia wodnego od czasu jego budowy.

Na terenie miasta i Gminy Krzyż Wlkp. znajduje się jeden kościół wpisany do rejestru zabytków – kościół fil. p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej w Hucie Szklanej z 1774 roku. Jest to niewielka wiejska świątynia, szachulcowa, na rzycie prostokąta, nakryta dachem dwuspadowym, w latach 60-tych i 70-tych XX wieku szachulcowe ściany zostały na zewnątrz otynkowane wraz z częściową wymianą konstrukcji. Kościół jest najstarszym obiektem zabytkowym gminy Krzyż i jest przykładem szachulcowej świątyni protestanckiej z 2 poł. XVIII wieku.

Pozostałe obiekty w rejestrze zabytków to 12 cmentarzy w tym 2 czynne w Łokaczu Wielkim i Kuźnicy Żelichowskiej i 10 cmentarzy ewangelickich nieczynnych w Brzegach, Hucie Szklanej, Kuźnicy Żelichowskiej – cmentarz przykościelny, Lubczu Małym i Wielkim, Pestkownicy, Rzeczninie, Wizanach i Żelichowie. Są to cmentarze założone w XIX wieku, zachowały częściowo dawny drzewostan, nagrobki oraz ślady mogił, są obiekty nieużytkowane. Cmentarze czynne i cmentarz przykościelny w Kuźnicy Żelichowskiej w utrzymanie są w stanie dobrym.

Na obszarze Gminy Krzyż Wlkp. znajdują się ciekawe układy ruralistyczne w Kuźnicy Żelichowskiej, typ wsi widlicówki, we wsi Przesieki, układ formą zbliżony do

ósemki, w Żelechowie, układ wsi wielodrożnicowy o metryce średniowiecznej, w Hucie Szklanej i Łokaczu Wielkim – rzędówki bagienne założone w 1716 i 1701 roku.

Teren Gminy Krzyż Wlkp. posiada dość dużą ilość budownictwa wiejskiego drewnianego, o konstrukcji szachulcowej i glinianej, pochodzącego z XVIII i XIX wieku. W ostatnich dwóch dziesięcioleciach budownictwo to zostało stopniowo przekształcone a niektóre budynki rozebrano lub uległy samoistnej degradacji. Do ciekawszych należą chałupy w Brzegach, nr 16, Lubczu Wielkim nr 37, 60, Żelechowie nr 3, 4, 6, 7, 32.

Gmina Krzyż Wlkp. posiada duże walory kulturowe i przyrodnicze, które mogą być jej atutem w rozwoju turystyki pobytowej a także kwalifikowanej w szczególności związanej z rzeką Noteć.

3.1. Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu dla Gminy Krzyż Wielkopolski wpisane do rejestru zabytków (wykaz).

BRZEGI

- cmentarz ewangelicki , poł. XIX w., nr rejestru A – 645 z dnia 06.01.1990 r.

DRAWSKO gm. Drawsko i LUBCZ WIELKI gm. Krzyż Wlkp.

- zespół stopnia wodnego „Drawsko nr 21” na rzece Noteć, 1898r., nr rejestru 587/Wlkp/A z dnia 15.01.2008r.
 - śluza komorowa
 - jaz z przepławką dla ryb
 - budynek mieszkalny, 1884,
 - budynek gospodarczy
 - budynek administracyjny na tamie rozdzielczej
 - budynek techniczno-magazynowy

HUTA SZKLANA

- kościół ewangelicki obecnie fil. p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej, 1774 r., nr rejestru A – 1602 z dnia 11.09.1974r.
- cmentarz ewangelicki , poł. XIX w., nr rejestru A – 649 z dnia 06.01.1990r.

KRZYŻ WIELKOPOLSKI i DRAWSKO gm. Drawsko

- zespół stopnia wodnego „Krzyż nr 22” na rzece Noteć, 1898r., nr rejestru 586/Wlkp/A z dnia 15.01.2008r.
 - śluza komorowa 1913 r.
 - jaz z przepławką dla ryb 1913 r.
 - budynek mieszkalny (Drawsko), 1918 r.
 - budynek gospodarczy 1918 r.

KUŹNICA ŻELICHOWSKA

- cmentarz ewangelicki ob. katolicki, pocz. XX w., nr rejestru A – 643 z dnia 06.10.1989 r.
- cmentarz ewangelicki ob. katolicki, przykościelny, 2 poł. XIX w. nr rejestru A-644 z dnia 06.10.1989 r.

LUBCZ MAŁY

- cmentarz ewangelicki poł. XIX w., nr rejestru A – 646 z dnia 06.10.1989r.

LUBCZ WIELKI

- cmentarz ewangelicki poł. XIX w., nr rejestru A – 648 z dnia 27.10.1989r.

ŁOKACZ WIELKI (DRAWSKI)

- cmentarz ewangelicki k. XIX w., nr rejestru A – 640 z dnia 06.10.1989r.

PESTKOWNICA (PUSTKOWIE)

- cmentarz ewangelicki poł. XIX w., nr rejestru A – 641 z dnia 06.10.1989r.

RZECZYN

- cmentarz ewangelicki poł. XIX w., nr rejestru A – 642 z dnia 06.10.1989r.

WIZANY

- cmentarz ewangelicki poł. XIX w., nr rejestru A – 650 z dnia 06.10.1989r.

ZACISZE (BLEKOTY)

- cmentarz ewangelicki , poł. XIX w., nr rejestru A – 639 z dnia 16.10.1989r.

ŻELICHOWO

- cmentarz ewangelicki poł. XIX w., nr rejestru A – 647 z dnia 06.01.1990r.

3.2. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomości przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków. (Obiekty podkreślone wpisane do rejestru zabytków wyszczególnione w punkcie 3.1.)

BIELICE NOWE

1. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, poł.XIX.

BRZEGI

2. SZKOŁA ob. dom nr 30 i kaplica p.w. św. Stanisława Kostki, mur., 2 poł.XIX.

3. ZAGRODA Nr 2:
 - a. dom, mur., k. XIX,
 - b. obora, mur., k. XIX,
 - c. budynek inwentarski, mur./drewno, k. XIX,
 - d. stodoła, szach./drewno, k. XIX.
4. ZAGRODA Nr 3:
 - a. dom, mur., k. XIX,
 - b. obora, mur., k. XIX.
5. ZAGRODA Nr 4:
 - a. dom, mur., k. XIX,
 - b. obora, mur./drewno, k. XIX,
 - c. stodoła, mur., k. XIX.
6. ZAGRODA Nr 11:
 - a. dom, mur., k. XIX,
 - b. obora, mur./drewno, k. XIX.
7. ZAGRODA Nr 24:
 - a. dom, mur., k. XIX,
 - b. budynek inwentarski, mur., k. XIX.
8. DOM Nr 10, mur., k. XIX.
9. DOM Nr 15, mur., k. XIX.
10. DOM Nr 16, szach., 3 ćw. XIX.
11. DOM Nr 17, mur., k. XIX.
12. DOM Nr 21, szach./drewno, ok. poł. XIX.
13. DOM Nr 25, mur., 1 ćw. XX.
14. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, poł. XIX.

HUTA SZKLANA

15. KOŚCIÓŁ FILIALNY P.W. MB CZESTOCHOWSKIEJ, mur./szach., 1774.
16. ZAGRODA Nr 1, 2:
 - a. dom, mur., k. XIX,

- b. budynek inwentarski, mur./drewno, k. XIX,
- c. stodoła, mur./drewno, pocz. XX.

17. ZAGRODA Nr 8:

- a. dom, mur., k. XIX,
- b. stodoła, drewno, k. XIX.

18. ZAGRODA Nr 16, 17:

- a. dom, mur., k. XIX,
- b. budynek gospodarczy, mur., k. XIX,
- c. budynek inwentarski, mur., k. XIX,
- d. stodoła, mur./drewno, k. XIX.

19. ZAGRODA Nr 18, 19:

- a. dom, mur., k. XIX,
- b. budynek inwentarski, mur., k. XIX.

20. ZAGRODA Nr 20, 21:

- a. dom, mur., k. XIX,
- b. budynek inwentarski, mur., k. XIX.

21. ZAGRODA Nr 23:

- a. dom, mur., k. XIX,
- b. budynek inwentarski, mur., k. XIX.

22. ZAGRODA Nr 29, 30:

- a. dom, mur., k. XIX,
- b. budynek inwentarski, mur./drewno, k. XIX,
- c. stodoła, mur./szach., k. XIX.

23. ZAGRODA Nr 31:

- a. dom, mur., k. XIX,
- b. budynek inwentarski, mur., k. XIX,
- c. stodoła, drewno, k. XIX.

24. ZAGRODA Nr 35:

- a. dom, mur., k. XIX,

- b. budynek inwentarski, mur., k. XIX,
 - c. obora, mur., k. XIX,
 - d. stodoła, mur./szach., k. XIX.
25. ZAGRODA Nr 36, 37:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. obora, mur., k. XIX,
 - c. stodoła, drewno, k. XIX.
26. ZAGRODA Nr 38:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. obora, mur., k. XIX,
 - c. stodoła, drewno, k. XIX.
27. ZAGRODA Nr 43:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. budynek inwentarski, mur./drewno, k. XIX,
 - c. stodoła, drewno, k. XIX.
28. ZAGRODA Nr 47, 48:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. budynek inwentarski, mur./drewno, k. XIX,
 - c. obora, mur./drewno, k. XIX,
 - d. stodoła, drewno, k. XIX.
29. ZAGRODA Nr 49:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. budynek gospodarczy, szach., k. XIX,
 - c. stodoła, drewno, k. XIX.
30. ZAGRODA Nr 52, 53:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. budynek inwentarski, drewno, 1 pol. XIX,
 - c. stodoła, drewno, 1 pol. XIX.
31. ZAGRODA Nr 55:

- a. dom, mur., pocz. XX,
 - b. budynek inwentarski, mur., pocz. XX.
32. ZAGRODA Nr 60:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. obora, mur., k. XIX,
 - c. stodoła, drewno, k. XIX.
33. ZAGRODA Nr 62:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. stodoła, drewno, k. XIX.
34. ZAGRODA Nr 69, 70:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. obora, mur., 1893,
 - c. stodoła, drewno, k. XIX.
35. ZAGRODA Nr 71:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. stodoła, drewno, k. XIX.
36. ZAGRODA Nr 72:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. budynek inwentarski, mur., k. XIX,
 - c. obora, mur., k. XIX.
37. ZAGRODA Nr 75:
- a. dom, mur./drewn., k. XIX,
 - b. budynek inwentarski, mur./drewno, k. XIX.
38. ZAGRODA Nr 76:
- a. dom, mur., pocz. XX,
 - b. budynek inwentarski, mur., pocz. XX.
39. ZAGRODA Nr 77:
- a. dom, mur., 1894,
 - b. budynek inwentarski, mur., k. XIX,

- c. obora, mur./drewno, k. XIX,
d. stodoła, drewn., k. XIX.
40. DOM Nr 5, mur., k. XIX.
41. DOM Nr 6, mur., 1923.
42. DOM Nr 15, mur., k. XIX.
43. DOM Nr 22, mur./drewno, k. XIX.
44. DOM Nr 25, mur., k. XIX.
45. DOM Nr 39, 40, mur., k. XIX.
46. DOM Nr 44, 45, mur., k. XIX.
47. DOM Nr 54, mur., k. XIX.
48. DOM Nr 56, 57, mur., k. XIX.
49. DOM Nr 58, ob. sklep, mur., k. XIX.
50. DOM Nr 63, mur., pocz. XX.
51. DOM Nr 67, mur., k. XIX.
52. DOM Nr 78, mur., k. XIX.
53. DOM Nr 85, mur., pocz. XX.
54. DOM Nr 86, mur., k. XIX.
55. MŁYN, mur., 1893.
56. BUDYNEK INWENTARSKI, bez n-ru (obok domu nr 3), mur., k. XIX.
57. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, poł. XIX.

KRZYŻ WLKP.

58. KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. NAJŚW. SERCA PJ, mur., 1936.
59. KOŚCIÓŁ EWANGELICKI ob. par. p.w. św. Antoniego, ul. Sikorskiego 12, mur.,
1882.
60. ZESPÓŁ SZKÓŁ im. Powstańców Wlkp. 1918-1919., ul. Sikorskiego 15., mur.,
1910-20.
61. POCZTA, ul. Walki Młodych 3, mur., 1 ćw. XX.
62. ZESPÓŁ DWORCA PKP :

- a. dworzec PKP, mur., 1851,
 - b. lokomotywownia wachlarzowa z zapleczem warsztatowo – administracyjno - socjalnym, ul. Kosynierów , l. 80-te XIX – l. 80-te XX.
 - c. wodociągowa wieża ciśnień 1, ul. Kosynierów Gdyńskich, mur., ok.1900.
 - d. wodociągowa wieża ciśnień 2, ul. Rejtana 5, mur., ok.1900.
 - e. dom urzędników Królewskiej Pruskiej Kolei Wschodniej, ul. Wojska Polskiego 103 -108, mur., ok. 1850 – l. 30-te XX,
 - f. domy urzędników Królewskiej Pruskiej Kolei Wschodniej, ul. Rejtana 1,2,3 mur., ok. 1850 – l. 30-te XX.
 - g. KOLONIA domów Robotników Kolejowych Królewskiej Pruskiej Kolei Wschodniej, ul. Wojska Polskiego 1,2,3,4,5, mur., ok. 1850-l. 30-te XX
 - zespół kolejowej OSADY MIESZKALNEJ na Kolei Wschodniej, ob. część Krzyża Wlkp., ul. Krótka 1-8, ul. Sikorskiego 1-3, ul. Staszica 44-49, mur., ok. 1851- l. 0- te XX w..
63. LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCE i GIMNAZJUM, ul. Sienkiewicza 1, mur., l.20- te, XX.
64. DOM MAŁEGO DZIECKA,, ZESPÓŁ OPIEKI ZDROWOTNEJ, gabinety lekarskie, ul. Wojska Polskiego 73, mur., l.20-te XX.
- ul. Daszyńskiego***
- 65. DOM Nr 4, mur., 1900-10.
 - 66. DOM Nr 5, mur., 1900-10.
 - 67. DOM Nr 6, mur., 1900-10.
 - 68. DOM Nr 7, mur., ok.1920.
 - 69. DOM Nr 9, mur., l.20-te XX.
 - 70. DOM Nr 10, mur., k. XIX.
 - 71. DOM Nr 11, mur., 1910-20.
 - 72. DOM Nr 14, mur., 1910-20.
 - 73. DOM Nr 18, mur., 1910-20.

- 74. DOM Nr 21, mur., l.30-te XX.
- 75. DOM Nr 22, mur., mur., l.30-te XX.
- 76. DOM Nr 36, mur., 1910-20.
- 77. DOM Nr 39, mur., pocz. XX.
- 78. DOM Nr 42, mur., k. XIX.
- 79. DOM Nr 43, mur., 1910-20.
- 80. DOM Nr 44, mur., 1910-20.

ul. Długa

- 81. DOM Nr 28, mur./mur pruski, 1 ćw. XX.

ul. Drawska

- 82. WILLA, ob. dom Nr 1, mur., l.30-te XX.

ul. Kościuszki

- 83. DOM Nr 3, mur., l.20-te XX.
- 84. DOM Nr 5, mur., l.20-te XX.
- 85. DOM Nr 9, mur., l.20-te XX.
- 86. DOM Nr 12, mur., 1910-20.
- 87. DOM Nr 14, mur., 1910-20.
- 88. DOM Nr 20, mur., l.20-te XX.
- 89. DOM Nr 21, mur., pocz. XX.
- 90. DOM Nr 22, mur., 1 ćw. XX.
- 91. DOM Nr 27, mur., 1910-20.
- 92. DOM Nr 30, mur., l.20-te XX.
- 93. DOM Nr 38, mur., l.20-te, 30-te XX.
- 94. DOM Nr 39, mur., l.30-te XX.
- 95. DOM Nr 46, mur., 1910-20.
- 96. DOM Nr 47, mur., l.20-te XX.
- 97. DOM Nr 48, mur., 1910-20.
- 98. DOM Nr 49, mur., l.20-te XX.
- 99. DOM Nr 52, mur., l.20-te XX.

- 100. DOM Nr 53, mur., l.20-te XX.
- 101. DOM Nr 54, mur., l.20-te XX.
- 102. DOM Nr 55, mur./drewno, 1910-20.

ul. Marchlewskiego

- 103. DOM Nr 1, mur., 1910-20.
- 104. DOM Nr 2, mur., 1910-20.
- 105. DOM Nr 4, mur./szach., 3 ćw. XIX.
- 105. DOM Nr 12, mur., 1910-20.
- 107. DOM Nr 19, mur., 1910-20.
- 108. DOM Nr 20, mur., l.20-te XX.
- 109. DOM Nr 28, mur., l.20-te XX.
- 110. DOM Nr 29, mur., l.20-te XX.
- 111. DOM Nr 41, mur., l.20-te XX.

ul. Mickiewicza

- 112. DOM Nr 2, mur., 1910-20.
- 113. DOM Nr 3, mur., 1 ćw. XX.
- 114. DOM Nr 4, mur., 1910-20.
- 115. DOM Nr 5, mur., 1912.
- 116. DOM Nr 6, mur., 1910-20.
- 117. DOM Nr 9, mur., pocz. XX.
- 118. DOM Nr 10, mur., 1910-20.
- 119. DOM Nr 13, mur., 1900-10.
- 120. DOM Nr 15, mur., k. XIX.
- 121. DOM Nr 19, mur., 1914.
- 122. DOM Nr 20, mur., 1900-10.
- 123. DOM Nr 25, mur., 1910-20.
- 124. DOM Nr 28, mur., 1900-10.
- 125. DOM Nr 29, mur., l.20-te XX.

126. DOM Nr 31 i 31a, mur., 1910-20.
127. DOM Nr 47, mur., 1900-10.
128. DOM Nr 48/49, mur., 1 ćw. XX.
129. DOM Nr 51, mur., 1910-20.
130. DOM Nr 52/53, mur., XIX/XX.
131. DOM Nr 54, mur., k. XIX.
132. DOM Nr 57, mur., l.20-te XX.
133. DOM Nr 61, mur., 1910-20.
134. DOM Nr 63, mur., 1910-20.

ul. Poznańska

135. DOM Nr 6, mur., 1910-15.
136. DOM Nr 9, mur., 1910-20.
137. DOM Nr 10, mur., l.20-te XX.
138. DOM Nr 11, mur., 1912.
139. DOM Nr 12, mur., 1 ćw. XX.
140. DOM Nr 13, mur., 1910-20.
141. DOM Nr 18/19, mur., 1910-20.
142. DOM Nr 17, mur., 1910-20.
143. DOM Nr 20, mur., 1910-20.
144. DOM Nr 50, mur., 1910-20.
145. DOM Nr 53, mur., 1914.
146. DOM Nr 56, mur., 1910-20.
147. DOM Nr 57, mur., 1914.

ul. Reymonta

148. DOM Nr 1, mur., 1910-20.

ul. Sikorskiego

149. DOM Nr 4, mur., 1 ćw. XX.
150. DOM Nr 5, mur., 1910-20.
151. DOM Nr 6, mur., 1900-10.

- 152. DOM Nr 7, mur., 1900-10.
- 153. DOM Nr 8, mur., 1910-20.
- 154. DOM Nr 9, mur., 1910-20.
- 155. DOM Nr 11, mur./rygl., pocz. XX.
- 156. DOM Nr 13, mur., 1910-20.

ul. Staszica

- 157. DOM Nr 2/3, mur., ok.1920.
- 158. DOM Nr 11, mur., l.20-te XX.
- 159. DOM Nr 13, mur., l.20-te XX.
- 160. DOM Nr 15, mur., 1910-20.
- 161. DOM Nr 16, mur., l.20-te XX.
- 162. DOM Nr 17, mur., 1910-20.
- 163. DOM Nr 21, mur., l.20-te XX.
- 164. DOM Nr 22, mur., l.20-te XX.
- 165. DOM Nr 25, mur., 1 ćw. XX.
- 166. DOM Nr 27, mur., ok.1910-20.
- 167. DOM Nr 31, mur., 1910-20.
- 168. DOM Nr 36, mur./rygl., 1910-20.
- 169. DOM Nr 39, mur., l.20-te XX.
- 170. DOM Nr 40, mur., 1910-20.
- 171. DOM Nr 41, mur., l.20-te, 30-te XX.
- 172. DOM Nr 43, mur., 1911.
- 173. DOM Nr 46, mur., 1911.
- 174. BUDYNEK GOSPODARCZY Nr 46, mur., 1910.

ul. Świerczewskiego

- 175. DOM Nr 3, mur./szach., pocz. XX.
- 176. DOM Nr 4/5, mur., 1900-10.
- 177. DOM Nr 6/7, mur., l.20-te XX.
- 178. DOM Nr 10, mur., ok.1920.

179. DOM Nr 12, mur., l.20-te XX.
180. DOM Nr 14, mur., l.20-te, 30-te XX.
181. DOM Nr 17, mur., l.20-te, 30-te XX.
182. DOM Nr 18, mur., 1 ćw. XX.

ul. Tartak

183. DOM Nr 5, szach., XIX/XX

ul. Walki Młodych

184. DOM Nr 1, mur., 1912.
185. DOM Nr 4, mur., l.20-te XX.
186. DOM Nr 5, mur., 1910-20.
187. DOM Nr 5a, mur., 1900-10.
188. DOM Nr 6, mur., 1910-20.
189. DOM Nr 7, mur., 1910-20.

ul. Wojska Polskiego

190. DOM Nr 5, mur., 1910-20.
191. DOM Nr 7, mur., ok.1920.
192. DOM Nr 12, mur., l.20-te XX.
193. DOM Nr 13, mur., 1910-20.
194. DOM Nr 14, ob. Urząd Miasta i Gminy, mur., 1910-20.
195. DOM Nr 16, mur., l.20-te XX.
196. DOM Nr 16 a, mur., 1910-20.
197. DOM Nr 17, mur., 1910-20.
198. DOM Nr 18, mur., l.20-te XX.
199. DOM Nr 27, mur., 1910-20.
200. DOM Nr 28, mur., 1910-20.
201. DOM Nr 29, mur., 1900-10.
202. DOM Nr 52, mur., 1 ćw. XX.
203. DOM Nr 54, mur., 1910-20.
204. DOM Nr 74, mur., pocz. XX.

- 205. DOM Nr 76, mur., l.20-te XX.
- 206. DOM Nr 84, mur., 1910-20.
- 207. DOM Nr 85, mur., 1910-20.
- 208. DOM Nr 86, mur., 1910-20.
- 209. DOM Nr 87, mur., 1910-20.
- 210. DOM Nr 88, mur., l.20-te XX.
- 211. DOM Nr 89, mur., l.20-te XX.
- 212. DOM Nr 92, mur., ok.1920.
- 213. DOM Nr 93, mur., ok.1920.
- 214. DOM Nr 94, mur., l.20-te XX.
- 215. DOM Nr 99, mur., ok.1900.
- 216. DOM Nr 107, mur., 1910-20.
- 217. RZEŻNIA, Nr 46, ob. nieużytkowana, mur., 1901.

Plac Zwycięstwa

- 218. DOM Nr 1, mur., 1 ćw. XX.
- 219. DOM Nr 3, mur., l.30-te XX.
- 220. DOM Nr 4, mur., 1910-15.

KUŹNICA ŻELICHOWSKA

- 221. ZESPÓŁ KOŚCIOŁA EWANGELICKIEGO OB. FIL.
P.W.NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA:
 - a. kościół, mur., 2 poł. XIX.
 - b. cmentarz , nieczynny, 2 poł. XIX.
- 222. ZAGRODA Nr 34:
 - a. chlewnia, ob. dom, mur., k. XIX,
 - b. stodoła, mur./drewno, k. XIX.
- 223. ZAGRODA Nr 59:
 - a. dom, glina, ok. poł. XIX,
 - b. stodoła, glina, 2 poł. XIX.

224. DOM Nr 2, mur., pocz. XX.
225. DOM Nr 6, mur./drewno, pocz. XX.
226. DOM Nr 7, mur./drewno, pocz. XX.
227. DOM Nr 10, mur., pocz. XX.
228. DOM Nr 13, mur., l.20-te XX.
229. DOM Nr 14, mur., l.20-te XX.
230. DOM Nr 15, mur., l.20-te XX.
231. DOM Nr 37, mur., 1 ćw. XX.
232. DOM Nr 38, mur., 1 ćw. XX.
233. DOM Nr 39, mur., 1 ćw. XX.
234. DOM Nr 40, mur., 1938.
235. DOM Nr 42, szach., poł. XIX.
236. DOM Nr 43, mur./drewno, pocz. XX.
237. DOM Nr 44, mur., 1 ćw. XX.
238. DOM Nr 50, mur., 1 ćw. XX.
239. DOM Nr 52, mur., pocz. XX.
240. DOM Nr 63, mur., pocz. XX.
241. DOM Nr 66, ob. Leśnictwo Kuźnica Żelichowska, mur., 1 ćw. XX.
242. DOM bez n-ru, mur., 1 ćw. XX.
243. ZESPÓŁ MŁYNA Nr 36:
- a. młyn, mur./drewno, ok. poł. XIX,
 - b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX,
 - c. stodoła, drewno, pocz. XX.
244. STODOŁA Nr 35, mur./szach., k. XIX.
245. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, poł. XIX.
246. CMENTARZ EWANGELICKO/KATOLICKI, czynny, pocz. XX.

LUBCZ MAŁY

247. KAPLICA P.W. ŚW. STANISŁAWA, mur., k. XIX.
248. ZAGRODA Nr 3:
- a. dom, mur., pocz. XX,
 - b. budynek inwentarski, mur./drewno, pocz. XX,
 - c. stodoła, drewno, pocz. XX.
249. ZAGRODA Nr 4:
- a. dom, mur., pocz. XX,
 - b. budynek inwentarski, mur./drewno, pocz. XX,
 - c. stodoła, mur./drewno, pocz. XX.
250. ZAGRODA Nr 6:
- a. dom, mur., pocz. XX,
 - b. budynek inwentarski, mur., pocz. XX,
 - c. stodoła, drewno, pocz. XX.
251. ZAGRODA Nr 7, 8:
- a. dom ze świetlicą, mur., pocz. XX,
 - b. budynek inwentarski, mur./drewno, pocz. XX,
 - c. stodoła, drewno, pocz. XX.
252. ZAGRODA Nr 9:
- a. dom, mur., pocz. XX,
 - b. budynek inwentarski, mur., pocz. XX,
 - c. stajnia, część bud. mieszk., mur./drewno, pocz. XX,
 - d. stodoła, drewno, pocz. XX.
253. ZAGRODA Nr 10:
- a. dom, mur., pocz. XX,
 - b. stodoła, drewno, pocz. XX.
254. ZAGRODA Nr 11:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. budynek inwentarski, mur., pocz. XX,
 - c. stodoła, drewno, pocz. XX.

255. ZAGRODA Nr 12:
a. dom, mur., pocz. XX,
b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX.
256. ZAGRODA Nr 14:
a. dom, mur., pocz. XX,
b. budynek inwentarski, mur./drewno, pocz. XX.
257. ZAGRODA Nr 15:
a. dom, mur., pocz. XX,
b. budynek inwentarski, mur., pocz. XX.
258. ZAGRODA Nr 16:
a. dom, mur., pocz. XX,
b. budynek inwentarski, mur./drewno, pocz. XX,
c. stodoła, drewno, pocz. XX.
259. ZAGRODA Nr 17:
a. dom, mur., pocz. XX,
b. budynek inwentarski, mur., pocz. XX,
c. chlewik, mur./drewno, pocz. XX,
d. stodoła, drewno, pocz. XX.
260. ZAGRODA Nr 46:
a. dom, mur./szach., pocz. XX,
b. stodoła, szach./drewno, pocz. XX.
261. DOM Nr 41, mur., pocz. XX.
262. DOM Nr 45, mur., pocz. XX.
263. DOM Nr 47, mur., pocz. XX.
264. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, poł. XIX.

265. ZAGRODA Nr 4:
- a. dom, mur., pocz. XX,
 - b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX,
 - c. stodoła, mur./drewno, pocz. XX,
 - d. obora, mur./szach., pocz. XX.
266. ZAGRODA Nr 5:
- a. dom, mur., pocz. XX,
 - b. stodoła, mur./szach., 3 ćw. XIX.
267. ZAGRODA Nr 6:
- a. dom, mur., pocz. XX,
 - b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX,
 - c. obora, mur./drewno, pocz. XX.
268. ZAGRODA Nr 8:
- a. dom, mur./drewno, pocz. XX,
 - b. stodoła, drewno, pocz. XX,
 - c. obora, mur./drewno, k. XIX,
 - d. chlewnia, mur./drewno, 1929.
269. ZAGRODA Nr 10:
- a. dom, mur., 1909,
 - b. obora, mur./drewno, 1937.
270. ZAGRODA Nr 17:
- a. dom, mur., 1928,
 - b. stodoła, mur./drewno, l.30-te XX.
271. ZAGRODA Nr 28:
- a. dom, mur., pocz. XX,
 - b. obora, mur., pocz. XX.
272. ZAGRODA Nr 34:
- a. dom, mur., pocz. XX,
 - b. obora, mur., 1 ćw. XX.

273. ZAGRODA Nr 36:
- a. dom, mur./szach., k. XIX,
 - b. stodoła, mur./drewno/szach., 4 ćw. XIX,
 - c. obora, mur., pocz. XX.
274. ZAGRODA Nr 37:
- a. dom, mur./szach., pocz. XIX,
 - b. obora, mur., k. XIX.
275. ZAGRODA Nr 54:
- a. dom, mur., pocz. XX,
 - b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX,
 - c. stodoła, mur., pocz. XX,
 - d. obora, mur., pocz. XX.
276. ZAGRODA Nr 60:
- a. dom, glina, 1 poł. XIX,
 - b. budynek gospodarczy, mur./drewno, pocz. XX.
277. ZAGRODA Nr 63:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. stodoła, mur./drewno, 1 ćw. XX,
 - c. obora, mur., pocz. XX.
278. DOM Nr 15, mur., pocz. XX.
279. DOM Nr 18, mur., pocz. XX.
280. DOM Nr 25, mur., 1 ćw. XX.
281. DOM Nr 33, mur./szach., ok.poł. XIX.
282. DOM Nr 39, mur., 2 ćw. XIX.
283. DOM Nr 47, mur., 1 ćw. XX.
284. DOM Nr 55, mur., pocz. XX.
285. DOM Nr 57, glina/szach., ok. poł. XIX
286. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, zlikwidowany, pocz. XIX.

ŁOKACZ MAŁY

288. ZAGRODA Nr 1:

- a. dom, mur., pocz. XX,
- b. stodoła, drewno, pocz. XX,
- c. obora, mur., pocz. XX.

289. ZAGRODA Nr 3:

- a. dom, mur., pocz. XX,
- b. obora, mur., 1940.

290. DOM Nr 6, mur., 1 ćw. XX.

291. DOM Nr 9, 10, mur., pocz. XX.

292. DOM Nr 12, mur., pocz. XX.

293. DOM Nr 24, mur., pocz. XX.

294. DOM Nr 27, mur., pocz. XX.

295. DOM Nr 30, mur., pocz. XX.

ŁOKACZ WIELKI

296. ZAGRODA Nr 5:

- a. dom, mur., pocz. XX,
- b. stodoła, mur., pocz. XX,
- c. obora, mur., pocz. XX.

297. ZAGRODA Nr 7, 8:

- a. dom, mur., 3 ćw. XIX,
- b. obora, mur., pocz. XX.

298. ZAGRODA Nr 11, 12:

- a. dom, mur., pocz. XX,
- b. stodoła, drewn./szach., k. XIX,
- c. obora, mur., pocz. XX.

299. ZAGRODA Nr 13:
a. dom, mur., pocz. XX,
b. stodoła, mur./drewno, pocz. XX.
300. DOM Nr 1, mur., pocz. XX.
301. DOM Nr 2, mur., pocz. XX.
302. DOM Nr 15, mur., 1 ćw. XX.
303. DOM Nr 17, mur., pocz. XX.
304. DOM Nr 18, mur./szach., k. XIX.
305. DOM Nr 20, mur., pocz. XX.
306. DOM Nr 21, mur./drewno, ok. poł. XIX.
307. DOM Nr 29, drewno/szach., poł. XIX.
308. DOM Nr 33, mur., pocz. XX.
309. DOM Nr 46, mur., pocz. XX.
310. DOM Nr 47, mur., pocz. XX.
311. CMENTARZ KATOLICKI, czynny, poł. XIX.
312. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, poł. XIX.
313. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, pocz. XIX.
314. CMENTARZ KATOLICKI, ob. komunalny, k.XIX.
315. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, k. XIX.

NOWE OSIECZNO

316. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, 2 poł. XIX.

PESTKOWNICA (PUSTKOWIE)

317. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, 2 poł. XIX.
318. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, poł. XIX.

PILSKO

319. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, poł. XIX.

PRZESIEKI

320. ZAGRODA Nr 12:
a. dom, mur., pocz. XX,

- b. budynek gospodarczy, mur./drewno, pocz. XX.
321. DOM Nr 1, mur., pocz. XX.
322. DOM Nr 2, mur./drewno, k. XIX.
323. DOM Nr 3, mur., pocz. XX.
324. DOM Nr 4, mur., pocz. XX.
325. DOM Nr 5, mur., 1 ćw. XX.
326. DOM Nr 11, mur., pocz. XX.
327. DOM Nr 13, mur., pocz. XX.
328. DOM Nr 16, mur., 1 ćw. XX.
329. DOM Nr 21, mur., k. XIX.
330. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, poł. XIX.
331. CMENTARZ KATOLICKI, PRZYKOŚCIELNY, poł.XIX.
332. MIEJSCE PO CMENTARZU KATOLICKIM, poł.XIX.

RZECZYN

333. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, poł.XIX.

STEFANOWO

334. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, pocz.XIX.

WIZANY

335. ZAGRODA Nr 2:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. obora, mur., k. XIX.
336. ZAGRODA Nr 5:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. obora, mur., 1912,
 - c. stodoła, drewno, k. XIX.
337. ZAGRODA Nr 6, 7:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. budynek inwentarski, mur., k. XIX,
 - c. obora, mur., k. XIX,

- d. stodoła, mur./drewno, k. XIX.
338. ZAGRODA Nr 8, 9:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. obora, mur., k. XIX,
 - c. stodoła, drewno/szach., k. XIX.
339. ZAGRODA Nr 10:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. obora, mur., k. XIX,
 - c. stodoła, drewno, k. XIX.
340. ZAGRODA Nr 11:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. stodoła, mur./drewno, k. XIX,
 - c. budynek inwentarski, mur., k. XIX,
 - d. stodoła, drewno, k. XIX.
341. ZAGRODA Nr 14:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. budynek inwentarski, mur., pocz. XX,
 - c. obora, mur., 1928,
 - d. stodoła, mur./drewno, pocz. XX.
342. ZAGRODA Nr 17:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. obora, mur., k. XIX,
 - c. stodoła, mur./drewno, k. XIX.
343. ZAGRODA Nr 18:
- a. dom, mur., pocz. XX,
 - b. obora, mur./drewno, pocz. XX.
344. ZAGRODA Nr 20:
- a. dom, mur., 1890,
 - b. obora, mur., k. XIX,

- c. stodoła, szach., k. XIX.
345. ZAGRODA Nr 21:
- a. dom, mur./drewno, k. XIX,
 - b. obora, mur., 1913,
 - c. budynek inwentarski, mur., k. XIX,
 - d. stodoła, drewno, k. XIX.
346. ZAGRODA Nr 23:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. stodoła, drewno, k. XIX.
347. ZAGRODA Nr 24:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. stodoła, mur./drewno, k. XIX.
348. ZAGRODA Nr 29:
- a. dom, mur., k. XIX,
 - b. stodoła, drewno, k. XIX.
349. ZAGRODA Nr 31:
- a. dom, mur., pocz. XX,
 - b. budynek inwentarski, mur., pocz. XX,
 - c. obora, mur., pocz. XX.
350. ZAGRODA Nr 46:
- a. dom, mur., pocz. XX,
 - b. obora, mur./drewno, pocz. XX.
351. DOM Nr 3,4, mur., pocz. XX.
352. DOM Nr 12, mur., 1832.
353. DOM Nr 26, mur., k. XIX.
354. DOM Nr 30, mur., pocz. XX.
355. DOM Nr 55, mur., pocz. XX.
356. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, poł.XIX.

ZACISZE

357. DWÓR, mur., l.30-te XX.

ZACISZE (BLEKOTY)

358. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, poł.XIX

ZWIERZYNIEC

359. KARZMA ob. dom nr 1, mur., 2 poł. XIX.

ŻELICHOWO

360. ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- a. rządówka, ob. dom Nr 2, mur., 3 ćw. XIX,
- b. dom robotników folwarcznych, ob. dom Nr 67, mur., XIX/XX,
- c. dom robotników folwarcznych, ob. dom Nr 68, mur., XIX/XX,
- d. dom robotników folwarcznych, ob. dom Nr 69, mur., XIX/XX,
- e. dom robotników folwarcznych, ob. dom Nr 71, mur., XIX/XX,
- f. magazyn zbożowy, krochmalnia, mur., XIX/XX,
- g. obora, ob. owczarnia, mur., XIX/XX,
- h. kuźnia, ob. warsztat, mur., XIX/XX,
- i. stajnia, ob. chlewnia, mur., XIX/XX,
- j. silosy na kiszonkę, mur., XIX/XX,
- k. przydomowe budynki gospodarcze, mur., XIX/XX.

361. DOM Nr 1, mur., pocz. XX.

362. DOM Nr 3, mur./szach., ok.poł. XIX.

363. DOM Nr 4, mur./szach., ok.poł. XIX.

364. DOM Nr 6, mur./szach., k. XVIII.

365. DOM Nr 7, mur./szach., 1770.

366. DOM Nr 11, mur., pocz. XX.

367. DOM Nr 13, mur./szach., ok.poł. XIX.

368. DOM Nr 15, mur./szach., 2 poł. XIX.

369. DOM Nr 16, mur., k. XIX.

370. DOM Nr 17, mur., k. XIX.
371. DOM Nr 18, mur., pocz. XX.
372. DOM Nr 20, mur., pocz. XX.
373. DOM Nr 21, mur., pocz. XX.
374. DOM Nr 23, mur., k. XIX.
375. DOM Nr 29, mur., 1908.
376. DOM Nr 30, szach., 1 poł. XIX.
377. DOM Nr 32, szach./drewno, 1801.
378. DOM Nr 34, mur., 1927.
379. DOM Nr 35, mur., 2 poł. XIX.
380. DOM Nr 40, mur., 2 poł. XIX.
381. STODOŁA przy domu Nr 5, mur., pocz. XX.
382. CMENTARZ PARAFIALNY, czynny, 1900.
383. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, poł. XIX.
384. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, 1920.
385. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, 2 poł. XIX.
386. CMENTARZ RODZINY MŁYNARZY, nieczynny, poł. XIX.

ŻELICHOWO - SKRZYPY

387. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, 2 poł. XIX
(przy drodze do Greczynka, nieopodal stawu młyńskiego na rzece Słopicy).

3.3. Zespoły najcenniejszych zabytków ruchomych na terenie gminy (wpisane do rejestru zabytków – wykaz zespołów zabytków ruchomych).

Na terenie Gminy Krzyż Wlkp. brak zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków .

W ewidencji zabytków WWKZ ujęto zabytki w kościoła fil. p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej w Hucie Szklanej trzy dzwony z ok. 1870 r. i monstrancję z pocz. XX w.

3.4. Krajobraz kulturowy (obszarowe wpisy do rejestru zabytków, parki kulturowe, parki krajobrazowe – wykaz).

Krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze (art. 3, pkt. 14 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). W celu jego ochrony oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej cytowana wyżej ustawa przewiduje ochronę poprzez wpis do rejestru zabytków cennych kulturowo struktur przestrzennych – układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz krajobrazów kulturowych (art. 6 ust. 1, pkt. 1 lit. a i b). Ochrona krajobrazu kulturowego powinna być komplementarna dla form ochronnych krajobrazu przyrodniczego wynikających ze stosownych przepisów o ochronie przyrody.

Obszar Gminy Krzyż Wlkp. posiada w swoich granicach terytorialnych obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000, ponadto na terenie gminy znajduje się Park Narodowy.

- **Obszar chronionego krajobrazu „Puszcza nad Drawą”** Obszar obejmuje południowo-wschodnią część wielkiego kompleksu leśnego - Puszczy Drawskiej. Obejmuje on północną część gminy. Ciągnie się pasmem na południe od jezior Lubie i Drawsko do ujścia Drawy do Noteci. Puszcza Drawska ma ogólną pow. 62 200 ha i obejmuje swym zasięgiem gminy: Trzcianka, Wieleń i Krzyż Wlkp.
- **Drawieński Park Narodowy** wraz z otuliną zajmuje północną część gminy. Zlokalizowany jest w środkowej części rozległego kompleksu leśnego zwanego Puszcza Drawską. Teren Parku stanowi pogranicze trzech województw: zachodniopomorskiego, lubuskiego i wielkopolskiego. Zajmuje on powierzchnię 377,8 ha co stanowi 2,16 % powierzchni gminy. Otulina parku zajmuje powierzchnię 1523,5 ha tj. 8,73 % powierzchni gminy.
- **obszary Natura 2000:** Teren Drawieńskiego Parku Narodowego stanowi część obszaru Natura 2000, tj. obszaru specjalnej ochrony ptaków „Lasy Puszczy nad Drawą” PLB320016 oraz projektowanego specjalnego obszaru ochrony siedlisk „Uroczyska Puszczy Drawskiej” PLH320046 „Uroczyska Puszczy Drawskiej”, swym zasięgiem ostoja obejmuje rozległy kompleks leśny w środkowym i dolnym biegu rzeki Drawy. „Lasy Puszczy nad Drawą”, obszar obejmuje większą część dużego kompleksu leśnego na równinie sandrowej, położonej w środkowym i dolnym biegu rzeki Drawy

3.5. Zabytki archeologiczne.

Zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem(art. 3 pkt. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. nr 162, poz. 1568 ze zmianami).

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Na zasób zabytków archeologicznych składają się zarówno tzw. stanowiska archeologiczne – warstwy kulturowe i obiekty archeologiczne, jak i ruchome zabytki z nich pochodzące i skarby. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 ze zmianami) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”.

3.5.1. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

Gmina Krzyż Wlkp. nie posiada stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

3.5.2. Wykaz stanowisk o własnej formie krajobrazowej.

Na terenie gminy nie zarejestrowano stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej.

3.5.3. Zestawienie liczbowe zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją oraz krótką analizą chronologiczną (opis koncentracji stanowisk archeologicznych – uwarunkowania fizjograficzne).

Podstawową i wiodącą metodą ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest ogólnopolski program badawczo – konserwatorski Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Systematyzuje dotychczasowy zasób wiedzy o rozpoznaniu archeologicznym terenu, poprzez obserwację archeologiczną terenu oraz uwzględnianie informacji zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach i publikacjach. Należy jednak pamiętać, że zbiór dokumentacji AZP, reprezentujący ewidencję zasobów archeologicznych, jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania terenu. Do zbioru włączane są informacje o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań, a także wszystkie bieżące informacje weryfikujące lub uzupełniające dotychczasowe dane. W ten sposób dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Poniższa tabela prezentuje zasoby archeologicznego dziedzictwa kulturowego na terenie Gminy Krzyż Wlkp.

GMINA KRZYŻ WLKP.			Ilość stanowisk archeologicznych
Kategorie faktów osadniczych w obrębie stanowisk			
Grodziska	Cmentarzyska płaskie	Osady	135
–	3	132	

* aktualne dane z archiwum WUOZ w Poznaniu, Delegatura w Pile

Gmina Krzyż Wlkp. według J. Kondrackiego mieści się w obrębie doliny Dolnej Noteci, która stanowi część składową większej jednostki fizjograficznej, tj. Pradoliny Toruńsko – Eberswaldzkiej. Gmina ta leży w północno-zachodniej części województwa wielkopolskiego, w powiecie czarnkowsko-trzcianeckim. Od zachodu jej granice wyznaczają rzeki Drawa i fragment rzeki Płocicznej, mającej ujście w miejscowości Przesieki, od południa rzeka Noteć, a od wschodu fragment granicy wyznacza rzeka Modrza.

Gmina Krzyż Wlkp. zajmuje powierzchnię 175 km², z czego ponad połowę porastają lasy, których największe skupiska stanowią fragment Puszczy nad Drawą. Na terenie gminy znajduje się aż 18 jezior, największym jest Królewskie, a w dalszej kolejności jeziora: Raczek, Przesieki, Pestkowe, Żelichowo Leśne i Przesieka.

Szczegółowe badania powierzchniowe przeprowadzone w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski dały obraz osadnictwa pradziejowego tego terenu. Biorąc pod uwagę ukształtowanie terenu jaki i dyspersję stanowisk wydaje się, że osadnictwo na tym obszarze musiało być intensywniejsze niż wykazują to wyniki badań AZP. Sieć znalezisk archeologicznych, usytuowana jest głównie przy zbiornikach wód powierzchniowych na krawędziach dolin rzecznych oraz na rozwiniętych stokach wysoczyzny morenowej. Najstarsze ślady osadnictwa na badanym obszarze wiążą się z środkowym okresem epoki kamienia, a więc mezolitem (około 8300-4300 p.n.e). Była to ludność zbieracko-łowiecka prowadząca traperski typ gospodarowania. Przykładem stanowiska mezolitycznego jest stanowisko nr 7 w Krzyżu Wlkp. Położone jest na północnej krawędzi pradoliny Noteci, około 500 m na wschód od ujścia Drawy do Noteci. Zlokalizowane jest na niewielkim cyplu utworzonym przez krawędź doliny. Odkryte zostało przypadkowo, w trakcie kopania stawu. Wydobyto wówczas 29 artefaktów wykonanych z kości i poroża, 1 ciosła oraz kilkanaście fragmentów poroża lub kości ze śladami użytkowania bądź obróbki. Ze względu na bardzo wysoką wartość poznawczą odkrytych materiałów podjęto badania wykopaliskowe na tym stanowisku.

Stanowisko nr 7 w Krzyżu Wlkp. należy do unikatowych w skali europejskiej ze względu na bogactwo odkrytych tu, bardzo dobrze zachowanych narzędzi z poroża i kości. Jest ono jedynym stanowiskiem archeologicznym w Polsce i jednym z kilku w Europie, gdzie odkryto tak dużą ilość mezolitycznych narzędzi wykonanych z surowców

organicznych. Stanowisko stwarza możliwości badania ówczesnego osadnictwa ludzkiego w relacji do środowiska naturalnego pradoliny Noteci.

Osadnictwo w tym rejonie kontynuowane było również w młodszej epoki kamienia, to jest neolicie (4300-1700 p.n.e.). Z różnych stanowisk z tego okresu pochodzą krzemienne i kamienne narzędzia pracy. W świetle badań AZP działalność osadnicza, zapoczątkowana tu w neolicie, kontynuowana była we wczesnej epoce brązu. Na terenach tych swoją obecność zaznaczyła też ludność kultury łużyckiej przypadającej na okres 1200-500 p.n.e. Wielkopolskę pokrywała w tym czasie gęsta już sieć osadnicza tej kultury. Na przełomie epoki brązu i żelaza (650-500 p.n.e.) pojawiła się tutaj ludność kultury pomorskiej przemieszczającej się z Pomorza do Wielkopolski.

Wyraźny wzrost osadnictwa notuje się na tych terenach na początku wczesnego okresu rzymskiego. Związane jest to z pojawiającym się tutaj osadnictwem ludności kultury wielbarskiej napływającej z Pomorza Wschodniego do Wielkopolski Północnej. Schyłek osadnictwa kultury wielbarskiej przypada na przełom II i III w. n.e., co wiąże się z odpływem ludności tej kultury w stronę Morza Czarnego. W późniejszym okresie rzymskim i wędrówek ludów (III-VI w. n.e.) na omawianym terenie pojawia się ludność kultury przeworskiej.

W VIII w. nastąpił rozwój osadnictwa wczesnośredniowiecznego. Rozwój osadnictwa grodowego wpłynął na przemiany osadnictwa otwartego. Było to podstawą do kształtowania się wczesnoplemiennych, a później wczesnopiastowskich struktur osadniczych. Jednakże omawiany obszar zdominowany jest głównie przez osadnictwo średniowieczne, w tym zwłaszcza późnośredniowieczne (XVI-XVIII w.). Dokumentują to rozległe osady, stanowiące niewątpliwie pozostałości średniowiecznej wsi, jak Krzyż, Żelichowo, Kuźnica Żelichowska. Stanowiska średniowieczne i nowożytnie występujące w pobliżu obecnych miejscowości wyznaczają tym samym ich metrykę.

Uwzględniając wyniki badań Archeologicznego Zdjęcia Polski można stwierdzić, że osadnictwo trwało nieprzerwanie na tym obszarze od mezolitu, poprzez neolit i epokę brązu aż do średniowiecza i czasów nowożytnych włącznie. Koncentracja stanowisk archeologicznych występuje w rejonie Kuźnicy Żelichowskiej i na południe od niej, wzdłuż doliny rzeki Słopica, jak również w dolinach bezimiennych cieków między Sławnem, Kamionką a Miłkowem.

4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.

4.1. Stan zachowania i obszary największego zagrożenia zabytków

4.1.1. Stan zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.

MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	STAN ZACHOWANIA
BRZEGI	CMENTARZ EWANGELICKI	3
DRAWSKO I LUBCZ WIELKI	STOPIEŃ WODNY	4
HUTA SZKLANA	KOŚCIÓŁ P.W. MB CZĘSTOCHOWSKIEJ	3
HUTA SZKLANA	CMENTARZ EWANGELICKI	3
KRZYŻ WIELKOPOLSKI I DRAWSKO	STOPIEN WODNY	4
KUŹNICA ŻELICHOWSKA	CMENTARZ EWANGELICKI	4
KUŹNICA ŻELICHOWSKA	CMENTARZ EWANGELICKI	3
LUBCZ MAŁY	CMENTARZ EWANGELICKI	3
LUBCZ WIELKI	CMENTARZ EWANGELICKI	3
ŁOKACZ WIELKI	CMENTARZ EWANGELICKI	3
PESTKOWNICA (PUSTKOWIE)	CMENTARZ EWANGELICKI	3
RZECZYN	CMENTARZ EWANGELICKI	3
WIZANY	CMENTARZ EWANGELICKI	3
ZACISZE (BLEKOTY)	CMENTARZ EWANGELICKI	3

Źródło: Raport o stanie zabytków w mieście i Gminie Krzyż – Piła, maj 2004 r. - zaktualizowana

LEGENDA:

- 1) **Bardzo zły**
- 2) **Zły**
- 3) **Dostateczny**
- 4) **Dobry**
- 5) **Bardzo dobry**

BRZEGI

- cmentarz ewangelicki, założony w połowie XIX wieku, o regularnym rozplanowaniu, czytelnych granicach, obecnie nieczynny. Zachowane nieliczne nagrobki, najstarszy z datą 1872 rok. W pobliżu kaplicy głaz pamiątkowy poświęcony poległym w 1 wojnie światowej. Drzewostan przeredzony, zachowane pojedyncze drzewa. Własność gminna.

DRAWSKO I LUBCZ WIELKI gm. Krzyż Wielkopolski

- Zespół stopnia wodnego Drawsko nr 21 leży na terenie miejscowości Drawsko i Lubcz Wielki w Gminie Krzyż Wielkopolski. Zbudowany został w 1898 r. w ramach kanalizacji rzeki Noteci. Składa się on z jazu, śluzy komorowej, zespołu mieszkalno – gospodarczego, zespołu administracyjno - gospodarczego i przepławki dla ryb. Śluza Drawsko jest śluzą komorową konstrukcji ciężkiej, wykonana z betonu i licowana cegłą klinkierową. Na prawym brzegu Noteci znajduje się zespół mieszkalno - gospodarczy zbudowany ok. 1884 r., dom mieszkalny służanta, murowany, licowany cegłą, nakryty dachem dwuspadowym z dachówki cementowej, parterowy o architekturze standardowej dla zespołów mieszkaniowych budowanych na stopniach wodnych. Obok budynku mieszkalnego znajduje się ceglany, wolnostojący parterowy budynek gospodarczy, nakryty dachem dwuspadowym z eternitu. Na tamie rozdzielczej budynek administracyjno – gospodarczy z 1941r. pierwotnie konstrukcji szachulcowej, obecnie przemurowany z podcieniem w szczycie północnym. Obok budynek gospodarczy konstrukcji szachulcowej i budynek gospodarczy. Oba budynki kryte eternitem. Własność Skarb Państwa.

HUTA SZKLANA

- kościół ewangelicki obecnie fil. p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej, zbudowany dla protestantów w 1774 roku, pierwotnie szachulcowy, na skutek remontów przeprowadzonych w latach 60-tych i 70-tych XX wieku zabytkowy charakter

obiekty uległ częściowemu zatarciu poprzez otynkowanie i częściową wymianę konstrukcji szachulcowej ścian oraz przekształcenie wnętrza. W miarę możliwości wskazane przywrócenie do stanu pierwotnego – uwidocznienie konstrukcji szachulcowej ścian zewnętrznych oraz remont stropu. Własność kościelna.

- cmentarz ewangelicki założony w połowie XIX wieku, obecnie nieczynny. Posiada zachowaną kaplicę cmentarną i usytuowany centralnie krzyż cmentarny. Zachowane mogiły i kilka nagrobków otoczonych żeliwnymi ogrodzeniami, najstarszy nagrobek z datą 1871. Drzewostan dobrze zachowany. Własność gminna.

KRZYŻ WIELKOPOLSKI I DRAWSKO

- Zespół stopnia wodnego Krzyż nr 22 leży na terenie miejscowości Krzyż Wlkp. i Drawsko. Zbudowany został w 1913 r. w ramach kanalizacji rzeki Noteci. Składa się on z jazu, śluzy komorowej, zespołu mieszkalno- gospodarczego śluzanta, budynku administracyjno - gospodarczego i przepławki dla ryb. Śluza Krzyż jest służą komorową konstrukcji ciężkiej, wykonaną z betonu i licowana cegłą klinkierową. Na prawym brzegu Noteci znajduje się budynek mieszkalny śluzanta z ok. 1918 r., parterowy, murowany z cegły otynkowany, nakryty dachem dwuspadowym z naczółkiem, pokryty dachówką ceramiczną karpiówką. Budynek mieszkalny ma architekturę standardową dla zespołów mieszkaniowych budowanych na stopniach wodnych. Obok wolnostojący, parterowy budynek gospodarczy także z 1918 r. nakryty dachem dwuspadowym z dachówki. Obok na wschód od zespołu mieszkalnego budynek administracyjno – gospodarczy z 1918 r. ceglany, parterowy, kryty papą. Własność Skarb Państwa.

KUŹNICA ŻELICHOWSKA

- cmentarz ewangelicki ob. katolicki, pochodzący z początku XX wieku, czynny, z aleją lipową na osi i centralnie usytuowanym krzyżem cmentarnym. Zachowane trzy nagrobki, najstarszy z 1932 roku. Własność kościelna.
- cmentarz ewangelicki obecnie katolicki, przykościelny, nieczynny, założony w 2 połowie XIX wieku. Na cmentarzu brak nagrobków i mogił, zachowany cokół pomnika ku czci poległych w 1 wojnie światowej. Drzewostan zachowany w stanie szątkowym. Własność kościelna.

LUBCZ MAŁY

- cmentarz ewangelicki założony w połowie XIX w., obecnie nieczynny. Zachowane ślady mogił, najstarszy krzyż z datą 1890. Na cmentarzu znajduje się centralnie usytuowany granitowy obelisk poświęcony poległym w 1 wojnie światowej. Drzewostan wtórny. Własność gminna.

LUBCZ WIELKI

- cmentarz ewangelicki założony w połowie XIX w., pierwotnie przykościelny - kościół rozebrano w 1945 roku, cmentarz zlikwidowany, nagrobki usunięte. Częściowo zachowany drzewostan. Własność Nadleśnictwo Krzyż.

ŁOKACZ WIELKI

- cmentarz pierwotnie ewangelicki założony w końcu XIX wieku, obecnie wykorzystywany jako cmentarz komunalny miasta Krzyż Wlkp.. Rozplanowany regularnie o układzie alejowo - kwatrowym. Starodrzew złożony z lip tworzących aleje. Najstarszy nagrobek z datą 1899. Własność gminna.

PUSTKOWIE (PESTKOWNICA)

- cmentarz ewangelicki założony w połowie XIX w., obecnie nieczynny. Nagrobki i mogiły zachowane w stanie szczątkowym. Najstarszy nagrobek z datą 1884. Zachowany starodrzew. Własność Nadleśnictwo Krzyż.

RZECZYN

- cmentarz ewangelicki założony w połowie XIX wieku, obecnie nieczynny. Nagrobki i mogiły w większości zniszczone. Najstarszy nagrobek z datą 1888. Większość drzewostanu usunięta. Własność Nadleśnictwo Krzyż.

WIZANY

- cmentarz ewangelicki założony w połowie XIX wieku, obecnie nieczynny. Czytelny układ mogił. Nagrobki zdewastowane, najstarszy nagrobek z datą 1879. Starodrzew przetrzebiony o zróżnicowanym składzie gatunkowym. Własność gminna.

ZACISZE (BLEKOTY)

- cmentarz ewangelicki, założony w połowie XIX wieku, na niewielkim wzniesieniu, nagrobki i mogiły w dużym stopniu zniszczone, najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z 1880 roku. Starodrzew zachował się w pierwotnym układzie. Cmentarz obecnie nieczynny. Własność Nadleśnictwo Krzyż.

ŻELICHOWO

- cmentarz ewangelicki założony w połowie XIX wieku, obecnie nieczynny, z zachowanym częściowo drzewostanem i pozostałościami mogił i nagrobków. Najstarszy nagrobek z data 1888. W/w obiekt jest własnością gminną.

Wszystkie prace przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwolenia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków po uprzednim uzgodnieniu ich zakresu w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków.

4.1.2. Stan zachowania zabytków ruchomych w Gminie Krzyż Wlkp.

- ***wpisanych do rejestru zabytków:***

Na terenie gminy brak zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków

- ***ujętych w ewidencji zabytków WWKZ***

Huta Szklana kościół fil. p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej

W ewidencji ujęte trzy dzwony z ok. 1870 r. i monstrancja z pocz. XX w.

Ich stan zachowania dobry.

4.1.3. Stan zachowania dziedzictwa archeologicznego oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne nie wpisane do rejestru zabytków, ujawnione głównie podczas badań AZP, stanowią podstawową i najliczniejszą grupę, która składa się na archeologiczne dziedzictwo kulturowe. Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych.

W myśl art. 6 pkt. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568) wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece.

Aktualnie zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są inwestycje budowlane i przemysłowe, nielegalna eksploatacja piaskowni i żwirowni. Istotne zagrożenie dla zachowania substancji zabytkowej stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w obrębie pól uprawnych stanowi głęboka orka. Niektóre zagrożenia pojawiły się w ciągu ostatnich lat, jak na przykład działalność tzw. poszukiwaczy skarbów z wykrywaczami metali, których rozmiarów nie potrafimy ocenić. Wiele zagrożeń wynika z przyspieszonego rozwoju gospodarczego – jak już wspomniano użycie ciężkiego sprzętu w rolnictwie, rozwój budownictwa na obrzeżach miast, budowa dróg. A zatem podstawowym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych są wszelkie inwestycje związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia prac ziemno-budowlanych.

Wysoki stopień zurbanizowania ma samo miasto Krzyż Wielkopolski. Zabytkowy układ historyczny miasta, szczególnie w rejonie Zespołu stacji kolejowej Krzyż i osady kolejowej w rejonie ulic Rejtana, Staszica, Sikorskiego nakazuje szczególną ochronę nawarstwień kulturowych w jego obrębie.

Aby zapobiec zniszczeniu stanowisk archeologicznych, prace ziemne prowadzone w strefie ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych wymagają prowadzenia prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Jest to szczególnie ważne podczas takich inwestycji jak budowa obwodnic, dróg, zbiorników retencyjnych, kopalń kruszywa, gdyż inwestycje te z uwagi na szerokopłaszczyznowy charakter prac ziemnych, w bezpowrotny sposób niszczą substancję zabytkową i obiekty archeologiczne.

Przebudowa układów historycznych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie epizodów osadniczych na tym terenie. Pozwalają skorygować, uszczegółwić i potwierdzić dane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwi uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologiczne jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Rozwój przemysłu, turystyki, budownictwa mieszkaniowego, może stanowić istotne zagrożenie dla zabytków archeologicznych, dlatego ważne jest wypełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich określonych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4.1.4. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.

a) nieruchomych

Znacznym zagrożeniem dotyczącym układów ruralistycznych oraz pojedynczych obiektów architektury znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków jest degradacja zabytkowej substancji spowodowana wymogami współczesnej cywilizacji, w szczególności architektury mieszkalnej i gospodarczej drewnianej, szachulcowej i z gliny. Wymiana historycznej tkanki budynków w postaci oryginalnych drewnianych stolarek okiennych i drzwiowych, ceramicznego pokrycia dachowego, a także pozbawianie budynków ich pierwotnych dekoracji architektonicznych negatywnie wpływa nie tylko na same obiekty, ale także na zabytkowe wnętrza miejscowości. Zagrożenia te związane są nie tylko z wymianą stolarek okiennych i drzwiowych, ale także powiązane niejednokrotnie z powiększeniami otworów okiennych bądź ich zamurowaniami, a także niekontrolowanymi rozbudowami zniekształcając w ten sposób zabytkowy wizerunek zabudowy poszczególnych miejscowości

b) archeologicznych

Największym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych na terenie Gminy Krzyż Wlkp. są jak już wspomniano wcześniej, wszelkie inwestycje związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia szerokopłaszczyznowych prac ziemno-budowlanych. Do inwestycji zagrażających zabytkom archeologicznym w Gminie Krzyż Wlkp. należą:

- kanalizacja
- modernizacja dróg
- budownictwo wielorodzinne
- budownictwo jednorodzinne indywidualne
- zalesienia

Szczególnym zagrożeniem dla zabytków archeologicznych jest rozwój infrastruktury turystycznej wzdłuż rzeki Drawy i Noteci oraz nad jeziorami.

4.2. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i Gminy Krzyż Wlkp.” (wynikająca ze studium ochrona zabytków nieruchomych i dziedzictwa archeologicznego).

„Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i Gminy Krzyż Wlkp.” zostało zatwierdzone Uchwałą Rady Miejskiej w Krzyżu Wielkopolskim nr XVII/134/2000 z dnia 30.03.2000 r.

Tematy dotyczące dziedzictwa kulturowego zostały ujęte w rozdziale 2 zatytułowanym: ” Środowisko kulturowe Gminy Krzyż Wielkopolski, który zawiera 4 podrozdziały:

1. Rys historyczny
2. Charakterystyka wartości kulturowych miasta i Gminy Krzyż Wlkp. z osobnymi podrozdziałami dla miasta i dla Gminy Krzyż Wlkp.
3. Uwarunkowania wynikające z cech środowiska kulturowego oraz prawnej ochrony dóbr kultury
4. Prawna ochrona zabytków

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego dla Gminy Krzyż Wlkp. opisuje dzieje terenów należących do gminy od pradziejów po czasy współczesne. Zawiera także charakterystykę wartości kulturowych gminy w szczególności rozwoju układu przestrzennego miasta Krzyż Wlkp. oraz układów przestrzennych wsi z terenu gminy - budownictwa wiejskiego wraz z kościołami i cmentarzami zabytkowymi. Na podstawie przeprowadzonego rozpoznania stwierdzono, że obiekty zabytkowe nie stanowią ograniczeń w rozwoju przestrzennym gminy. Zalecono, aby ze względu na dużą ilość zachowanego budownictwa wiejskiego forma architektoniczna nowych zagród lub rozbudowa istniejących nawiązywała do tradycyjnej wiejskiej zabudowy a także harmonizowała z otaczającym krajobrazem i chroniła jego pejzaż. Proponuje się ochronę ciekawych układów ruralistycznych Kuźnicy Żelichowskiej i wsi Przesieki. Na terenie miasta Krzyż Wlkp. ważne jest zachowanie właściwej skali i charakteru zabudowy. Szczególniej uwagi wymaga teren Placu Zwycięstwa, gdzie proponuje się

uporządkowanie zabudowy w formie dostosowanej do tradycyjnej lokalnej architektury miasta. Określono także tok postępowania związany z obiektami wpisanymi do rejestru zabytków: *"Obiekty architektury wpisane do rejestru zabytków objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim z wyżej wymienionej ustawy. Wszelkie prace remontowe, zmiany funkcji i przeznaczenia obiektu wymagają pisemnej zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W przypadku zabytków architektury i budownictwa niedopuszczalne jest zwłaszcza: nadbudowanie obiektów, powiększanie ich bryły przez dobudówki, zmiana konstrukcji dachu i pokrycia dachowego, zmiana wielkości i liczby otworów okiennych i drzwiowych oraz zmiana wyglądu elewacji. Szczególnej ochronie podlega istniejący detal architektoniczny: gzymsy, fryzy, opaski okienne i drzwiowe oraz inne elementy zdobnicze; ochronie podlega również dawna stolarka okienna i drzwiowa niekiedy bogato zdobiona."* oraz obiektów znajdujących się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków: *"W przypadku obiektów historycznych objętych ochroną konserwatorską, znajdujących się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków należy również zasięgnąć opinii WKZ, który określi dopuszczalność prowadzonych prac, ich zakres i zalecaną formę architektoniczną. Dla budynków ujętych w ewidencji, a nie wpisanych do rejestru zabytków, dopuszcza się wymianę zabudowy w przypadku, gdy jest to uzasadnione względami technicznymi lub planistycznymi, po uprzednim uzyskaniu akceptacji WKZ."* Ponadto *"Na terenach zabytkowych założen zieleni (parki cmentarze) wszelkie inwestycje można przeprowadzać jedynie po uprzednim uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Przyrody. Teren zabytkowych założen zieleni należy zachować w granicach historycznych, nie dzielić tych obszarów na działki użytkowe, w miarę możliwości zachować całość jako jedną własność. Aleje i szpalery należy konserwować odtwarzając i uzupełniając ubytki tymi samymi gatunkami drzew"*. Wspomniano także o ochronie rozpoznanych i zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych z terenu gminy stanowiących dobro kultury i objętych ochroną konserwatorską oraz o wymaganiach przy inwestycjach związanych z pracami ziemnymi dotyczących konsultacji z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz nadzoru archeologicznego nad realizacją robót ziemnych. Zamieszczono także wykaz obiektów w rejestrze zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Obecnie w związku z znacznym powiększeniem ilości obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego wskazana jest aktualizacja danych związanych z dziedzictwem kulturowym w tym obiektów wpisanych do rejestru zabytków i w Gminnej Ewidencji Zabytków.

4.3. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego Gminy Krzyż Wielkopolski

Na terenie Gminy Krzyż Wlkp. obowiązuje obecnie 41 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla miasta Krzyż Wlkp. oraz fragmentów miejscowości w gminie.

Poniżej zamieszczony jest wykaz obowiązujących planów zagospodarowania przestrzennego, w których ustalone są zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

- **Zmiana miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wlkp. „Centrum”- Rejon ul. Sikorskiego, zatwierdzony uchwałą NR XL/289/98 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 26 lutego 1998 §3.p.2.** Na obszarze oznaczonym na rysunku planu: 1/ *ustala się zachowanie istniejącej zabudowy z prawem przekształcenia w granicy wyznaczonych obszarów, z zachowaniem przepisów szczegółowych*
2/ *Na zmianę formy zewnętrznej budynku przy ul. Sikorskiego nr 4 i 5 wymagana jest zgoda WKZ*
- **Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wlkp. – wieś Kuźnica Żelichowska, dz. nr 110 -teren zabudowy mieszkaniowej i usług nieuciążliwych - hurtownia, zatwierdzony uchwałą NR III/11/98 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 21 grudnia 1998 §7.** *Na obszarze objętym planem wprowadza się obowiązek zgłaszania WKZ zamiaru wykonania prac ziemnych*
- **Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Krzyż Wlkp. w rejonie wsi Kuźnica Żelichowska, dz. nr 126/6 - zatwierdzony uchwałą NR V/47/99 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 25 lutego 1999 r.**
§8. Na obszarze objętym planem wprowadza się obowiązek zgłaszania WKZ zamiaru wykonania prac ziemnych
- **Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Krzyż Wlkp. – wieś Przesieki - dla terenu zabudowy rekreacyjnej i mieszkaniowej - zatwierdzony uchwałą NR XVIII/148/2000 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 29 maja 2000 r.**
§8. Rozpoczęcie prac ziemnych związanych z realizacją zabudowy uzależnia się od uzyskania stosownego pozwolenia od WKZ Delegatura w Pile
- **Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wlkp. w rejonie ul. Marchlewskiego, zatwierdzony uchwałą NR X/81/2003 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 24 października 2003 r.**
Zapis: 4. 1) - w zakresie warunków konserwatorskich – zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa

- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wlkp. zatwierdzony uchwałą NR XXX/221/2005 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 3 czerwca 2005r.**

§9. 1. Na obszarze objętym planem ochrona zabytków obejmuje:

1) cmentarze:

a) cmentarz ewangelicki z końca XIX w, obecnie komunalny, wpisany do rejestru zabytków,

oznaczony na rysunku - ZC1,

b) cmentarz katolicki, czynny z poł.XIX w, ujęty w ewidencji dóbr kultury, oznaczony na rysunku -ZC2,

c) cmentarz ewangelicko-augsburski z poł. XIX w nieczynny i cmentarz ewangelicko-augsburski z pocz. XIX przykościelny nieczynny, ujęte w ewidencji dóbr kultury, oznaczone na rysunku - ZC3,

2) budynki ujęte w ewidencji dóbr kultury, oznaczone graficznie na rysunku.

2. Na czynnym, istniejącym cmentarzu ZC2 ustala się prawo do nasadzenia zieleni, lokalizacji elementów małej architektury oraz parkingu; na pozostałych cmentarzach dopuszcza się lokalizację zieleni i elementów małej architektury.

3. Ustanawia się niniejszą uchwałą wskazanie do ochrony konserwatorskiej historycznego układu architektoniczno-urbanistycznego zabudowy wraz z układem ulic na następujących terenach:

1) tereny oznaczone symbolem MW1 przy ul. Wojska Polskiego i ul. Krótkiej,

2) tereny oznaczone symbolem MNI przy ul. Kościuszki.

4. Dla budynków ujętych w ewidencji dóbr kultury oraz budynków na terenach, o których mowa w ust.3

ustala się:

1) zakaz zmiany formy budynków mieszkalnych, gospodarczych i innych elementów murowanych stanowiących pierzeję ulicy,

2) wskazanie do renowacji zniszczonych fragmentów budynku w formie uzupełnień brakujących elementów detalu architektonicznego mający na celu przywrócenie budynku do stanu pierwotnego,

3) zakaz tynkowania budynków ceglanych,

4) zakaz połowicznego malowania budynków bliźniaczych i używania jaskrawych kolorów na elewacjach,

5) prawo do lokalizacji okien połaciowych na dachach z zakazem realizacji kafrów,

6) zakaz zmiany zasad kompozycji otworów okiennych, w tym również ich wielkości i proporcji,

7) w przypadku wymiany stolarki okiennej obowiązek zachowania historycznych podziałów, a dla otworów okiennych zakończonych łukiem zakaz stosowania uproszczeń w postaci prostego zakończenia stolarki.

5. Dla cmentarza wpisanego do rejestru zabytków oraz budynków i cmentarzy objętych ochroną konserwatorską ustala się obowiązek uzgadniania wszelkich

prac i remontów z Wojewódzkim Oddziałem Służb Ochrony Zabytków w Poznaniu, Delegatura w Pile,

6. Dla wszelkich prac ziemnych ustala się obowiązek uzyskania opinii Konserwatora Zabytków celem określenia stanowisk archeologicznych i ewentualnego ustanowienia przez inwestora nadzoru archeologicznego

- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wlkp. i wsi Łokacz Mały zatwierdzony uchwałą NR XVI/159/2008 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 30 maja 2008 r.**

Zapis: §7. 1. Na terenie wsi Łokacz Mały występują obiekty zabytkowe objęte ochroną na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego:

- 1) dom przy ul. Mickiewicza nr 25,
- 2) dom przy ul. Mickiewicza nr 37.

2. Dla obiektów objętych ochroną na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (oznaczonych na rysunku), ustala się:

1) utrzymanie gabarytów i formy istniejących obiektów, w tym zachowanie kompozycji elewacji frontowej, wielkości otworów okiennych i drzwiowych, podziałów stolarki i detalu architektonicznego;

2) przy wymianie stolarki należy odtworzyć jej charakterystyczne cechy;

3) zakaz zmiany formy dachu, w tym kąta pochylenia połaci i rodzaju pokrycia;

4) dopuszcza się zmianę funkcji obiektu i przystosowanie układu funkcjonalnego obiektu do potrzeb użytkownika, pod warunkiem zachowania walorów formy zewnętrznej;

5) prace związane z utrzymaniem obiektu zabytkowego powinny być wykonywane w oparciu o tradycyjne techniki, konstrukcje i materiały;

6) przy rozbudowie obiektu zabytkowego należy zachować jego wysokości, kąt nachylenia połaci dachowej i wysokość kalenicy oraz w elewacji powtórzyć charakterystyczne detale architektoniczne (wielkość otworów okiennych, podziały stolarki itp.).

3. W obszarze występowania stanowisk archeologicznych (oznaczonych na rysunku), przed przystąpieniem do prac ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, należy uzgodnić z wojewódzkim konserwatorem zabytków zakres koniecznych badań archeologicznych obowiązujących inwestora, zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wlkp. w rejonie ulicy Marchlewskiego zatwierdzony uchwałą NR XX/193/2008 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 19 listopada 2008**

Zapis: §6. Na terenie objętym miejscowym planem występuje strefa ochrony stanowisk archeologicznych, w celu ochrony dziedzictwa archeologicznego, przed przystąpieniem do robót ziemnych związanych z inwestycją, ustala się obowiązek zgłaszania prac ziemnych, związanych z zagospodarowaniem lub zabudowaniem terenu - do Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora

Zabytków, w celu ustalenia obowiązującego inwestora zakresu nadzoru archeologicznego, zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wlkp. dla działki nr 683 i działki nr 688 w Krzyżu Wlkp., zatwierdzony uchwałą NR XL/372/2010 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 28 września 2010 r.**
Zapis: §8. *Dla ochrony dziedzictwa archeologicznego na obszarze objętym planem, wymagane jest zgłaszanie prac ziemnych związanych z zagospodarowaniem lub zabudową terenu do Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w celu ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych, zgodnie z przepisami odrębnymi*
- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Łokacz Wielki dla działki nr 81/2, zatwierdzony uchwałą NR XL/373/2010 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 28 września 2010 r.**
Zapis: §8. *Dla ochrony dziedzictwa archeologicznego na obszarze objętym planem, wymagane jest zgłaszanie prac ziemnych związanych z zagospodarowaniem lub zabudową terenu do Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w celu ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych, zgodnie z przepisami odrębnymi*
- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Wizany dla działek nr 142/5 i nr 143 zatwierdzony uchwałą VII/66/2011 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 29 czerwca 2011 r.**
Zapis: §8 2. *Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu w oznaczonych na rysunku planu strefach ochrony stanowisk archeologicznych oraz uzyskania pozwolenia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prowadzenie badań archeologicznych przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.*
- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wlkp. w rejonie ulicy Kalinowej i ulicy Akacjowej zatwierdzony uchwałą VII/67/2011 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 29 czerwca 2011 r.**
Zapis: §12. *Dla ochrony dziedzictwa archeologicznego na obszarze objętym planem, wymagane jest zgłaszanie prac ziemnych związanych z zagospodarowaniem lub zabudową terenu do Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w celu ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych, zgodnie z przepisami odrębnymi*
- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wlkp. dla działki Nr 756 przy ul. Sikorskiego zatwierdzony uchwałą VIII/74/2011 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 31 sierpnia 2011 r.**
Zapis: I. § 3. 1. *Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu oraz uzyskania pozwolenia*

Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prowadzenie badań archeologicznych przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

2. Budynek kościoła objęty jest ochroną konserwatorską. Obowiązuje każdorazowo uzgadnianie wszelkich prac z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

§ 4. 1. Ustala się następujące cechy elementów zagospodarowania przestrzennego wymagające ochrony:

1) zabytkowy budynek kościoła, oznaczony na rysunku;

2) charakterystyczne cechy zabudowy:

a) ceglane elewacje z zachowanym detalem architektonicznym w formie ceglanych gzymsów,

b) niska sygnaturka z półkolistą arkadą zamiast wieży, niska sygnaturka z półkolistą arkadą zamiast wieży,

c) otwory okienne zakończone łukiem.

2. Ustala się następujące elementy zagospodarowania przestrzennego wymagający rewaloryzacji lub kształtowania:

1) dostosowanie nowej zabudowy do istniejącej kompozycji przestrzennej w zakresie formy i rodzaju pokrycia dachu;

2) równowaga poszczególnych elementów krajobrazu, w szczególności wkomponowanie nowej zabudowy w istniejący budynek kościoła i plebanii;

3) lokalizacja zabudowy w nieprzekraczalnych liniach zabudowy, oznaczonych na rysunku planu

II. § 6 2) zachowanie istniejącego budynku sakralnego, budynku plebanii oraz dzwonnicy;

3. Dla budynku kościoła, objętego ochroną konserwatorską, ustala się:

1) zakaz zmiany formy zewnętrznej budynku sakralnego;

2) wskazanie do renowacji zniszczonych fragmentów budynku w formie uzupełnień brakujących elementów detalu architektonicznego mający na celu przywrócić budynek

do stanu pierwotnego;

3) zakaz tynkowania;

4) zakaz zmiany zasad kompozycji otworów okiennych, w tym ich wielkości i proporcji;

5) w przypadku wymiany stolarki okiennej obowiązek zachowania historycznych podziałów, a dla otworów okiennych zakończonych łukiem zakaz stosowania uproszczeń w postaci prostego zakończenia stolarki

- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Łokacz Wielki dla działek nr 44/1, 44/3, części działki 44/4 i części działki 44/2 zatwierdzony uchwałą NR XIV/154/2012 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 29 czerwca 2012 r.**

Zapis: § 10. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego wymagane jest:

- 1) zgodnie z przepisami odrębnymi prowadzenie badań archeologicznych przy realizacji inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu;*
- 2) uzyskanie pozwolenia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prowadzenie badań archeologicznych, przed pozwoleniem na budowę*

W/w planach zacytowano zapisy określające zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. Do każdego Planu dołączony jest załącznik graficzny z naniesioną, wyznaczoną strefą ochrony konserwatorskiej.

Wykaz obowiązujących planów zagospodarowania przestrzennego, w których nie ustalono zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Krzyż Wlkp. w rejonie wsi Kuźnica Żelichowska - teren mieszkalnictwa, zatwierdzony uchwałą NR XX/154/96 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 30.04.1996 r.
- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wlkp. – tereny produkcyjne, ul. Portowa, zatwierdzony uchwałą NR XXIII/163/96 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 27.08.1996 r.
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wlkp. – garaże przy ul. Sikorskiego, zatwierdzony uchwałą NR XXIII/164/96 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 27.08.1996 r.
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wlkp. – garaże przy ul. Marchlewskiego, zatwierdzony uchwałą NR XXIII/165/96 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 27.08.1996 r.
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Krzyż Wlkp. - Kuźnica Żelichowska- Letnisko V, zatwierdzony uchwałą NR XXX/217/97 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 24.03.1997 r.
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Krzyż Wlkp. wieś Kuźnica Żelichowska - Letnisko III Północ, zatwierdzony uchwałą NR XXX/218/97 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 24.03.1997 r.
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Krzyż Wlkp. wieś Bielice Nowe - zabudowa rekreacyjna, zatwierdzony uchwałą NR XXX/219/97 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 24.03.1997 r.
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Krzyż Wlkp. wieś Żelichowo - zabudowa jednorodzinna, zatwierdzony uchwałą NR XXX/220/97 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 24.03.1997 r.
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Krzyż Wlkp. wieś Kuźnica Żelichowska - zabudowa zagrodowa, zatwierdzony uchwałą NR XXX/221/97 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 24.03.1997 r.

- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Krzyż Wlkp. wieś Przesieki Letnisko 2, zatwierdzony uchwałą NR XXXIV/245/97 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 29.07.1997
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wlkp. w rejonie ulic Wojska Polskiego, Mickiewicza i Polnej zatwierdzony uchwałą NR III/10/98 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 21 grudnia 1998 r.
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Krzyż Wlkp. wieś Kuźnica Żelichowska, dz. nr 152 – tereny zabudowy rekreacyjnej i stawu rybnego, zatwierdzony uchwałą NR III/12/98 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 21 grudnia 1998 r.
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Krzyż Wlkp. w rejonie wsi Kuźnica Żelichowska, dz. nr 232/1L, zatwierdzony uchwałą NR IV/26/99 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 27 stycznia 1999 r.
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wlkp. na obszarze wsi Łokacz Wielki – dla terenu zabudowy mieszkaniowej, zatwierdzony uchwałą Nr XVIII/145/2000 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 28 kwietnia 2000 r.
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego dzielnicy Krzyż Wlkp. - Łokacz Mały – dla terenu zabudowy mieszkaniowej, zatwierdzony uchwałą Nr XVIII/146/2000 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 28 kwietnia 2000 r.
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wlkp. w rejonie ulicy Wojska Polskiego, zatwierdzony uchwałą Nr XXII/174/2000 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 27 października 2000 r.
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wielkopolski w obrębie wsi Łokacz Mały dla terenu zabudowy usługowej, stacji paliw i terenu zabudowy mieszkaniowej zatwierdzony uchwałą XXIV/200/2001 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia z dnia 16 lutego 2001
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Krzyż Wielkopolski na obszarze wsi Kuźnica Żelichowska zatwierdzony uchwałą NR IX/71/2003 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia z dnia 5 września 2003.
- Zmiana zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wielkopolski w rejonie ulic Mickiewicza i Wojska Polskiego dla terenu zabudowy wielorodzinnej zatwierdzony uchwałą XXXII/275/2002 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia z dnia 27 lutego 2002 r.
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego dzielnicy Krzyż-Łokacz Mały dla terenu zabudowy jednorodzinnej z usługami zatwierdzony uchwałą XXXII/274/2002 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia z dnia 27 lutego 2002 r
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Krzyż Wielkopolski w obrębie wsi Lubcz Wielki dla terenu stacji paliw,

zatwierdzony uchwałą NR XXXVI/311/2002 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 29 sierpnia 2002 r.

- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Krzyż Wlkp. na obszarze wsi Kuźnica Żelichowska dla terenu zabudowy zagrodowej zatwierdzony uchwałą Nr V/32/2003 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia z dnia 28 lutego 2003 r.
- Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Krzyż Wielkopolski na obszarze wsi Huta Szklana dla terenu przemysłowo-usługowego zatwierdzony uchwałą Nr V/33/2003 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia z dnia 28 lutego 2003 r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wlkp. w rejonie ul. Portowej, zatwierdzony uchwałą NR XIII/121/2008 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 28 lutego 2008 r
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wlkp. dla działek Nr 1002, 1003 i 1004 przy ul. Matejki zatwierdzony uchwałą NR VII/54/2011 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 29 czerwca 2011 r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wlkp. dla działki nr 918/1 przy ul. Drowskiej zatwierdzony uchwałą VII/55/2011 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 29 czerwca 2011 r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Krzyż Wlkp. w rejonie Osiedla Młodych – budownictwo garażowe zatwierdzony uchwałą VIII/75/2011 Rady Miejskiej w Krzyżu Wlkp. z dnia 31 sierpnia 2011 r.

4.4. Uwarunkowania wynikające ze ” Strategii Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Miasta i Gminy Krzyż Wielkopolski na lata 2006 – 2013”

Opracowanie „Strategii Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Miasta i Gminy Krzyż Wielkopolski na lata 2006 – 2013” przyjęto uchwałą nr XXXVII/300/2006 Rady Miejskiej w Krzyżu Wielkopolskim z dnia 29 marca 2006 r. Dokument składa się z trzech części:

1. Bilans otwarcia
2. Strategia
3. Załączniki

Dokument określa cele strategiczne gminy w tym okresie oraz wizerunek gminy, do którego należy dążyć w perspektywie najbliższych kilkunastu lat. Strategia ujmuje główne kierunki działania samorządu wskazując jednocześnie priorytety tej działalności w najbliższych latach.

Strategia określa misję Gminy Krzyż Wlkp.: *Obszar zrównoważonego rozwoju gospodarczego opartego na małej i średniej przedsiębiorczości. Czysta i bezpieczna gmina sprzyjająca rozwojowi turystyki w oparciu o walory krajobrazowe i naturalne akweny wodne. Obszar zintegrowanej społeczności z dobrą infrastrukturą usług i zapleczem rekreacyjnym.*

Do głównych priorytetów rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Krzyż Wlkp. należą:

- podejmowanie działań w kierunku wykorzystania dobrego położenia gminy
- podejmowanie działań w kierunku zmniejszenia bezrobocia poprzez stworzenie warunków do powstania nowych miejsc pracy

Cele i kierunki działania podzielono na niezbędne, pierwszorzędne i drugorzędne w wyznaczonych obszarach: ekologia, gospodarka, infrastruktura, przestrzeń i społeczność.

Bazując na zidentyfikowanych uwarunkowaniach rozwojowych gminy (posiadanych atutach oraz najistotniejszych brakach i problemach), wytyczają one główne kierunki rozwoju gminy. Ich realizacja w wieloletniej perspektywie powinna doprowadzić do osiągnięcia pożądanego stanu rozwoju gminy, określonego w jej misji.

W części 1. rozdziale 8 zatytułowanym: **Obiekty zabytkowe** wyszczególniono:

- Obiekty wpisane do rejestru zabytków:
 - ✓ Kościół filialny P.W. Matki Boskiej Częstochowskiej,
 - ✓ Cmentarze.

oraz najstarsze obiekty zabytkowe znajdujące się na terenie miasta i gminy:

- *Krzyż Wielkopolski:*
 - ✓ Kościół św. Antoniego z 1882 roku, Budynek Poczty, Liceum Ogólnokształcącego, dworzec PKP, ZOZ, dom przy ulicy Rejtana 1 i 2, budynek rzeźni, dom numer 1 przy ul. Drawskiej.
- *Kuźnica Żelichowska:*
 - ✓ Młyn wodny, Dom numer 59 i 72
- *Lubcz Wielki:*
 - ✓ Dom numer 37 i 60
- *Zacisze:*
 - ✓ Dwór murowany
- *Żelichowo:*
 - ✓ Dwór murowany, Dom numer 6, 7 i 32

Choć dokument uwzględnia obiekty zabytkowe z terenu gminy, to jednakże nie formułuje żadnych wniosków dotyczących wykorzystania zabytków jako jednego z ważnych elementów podnoszących atrakcyjność gminy, sprzyjających rozwojowi turystyki na jej terenie.

4.5. Uwarunkowania wynikające z „Planu Rozwoju Lokalnego Miasta i Gminy Krzyż Wielkopolski wraz z wieloletnim planem inwestycyjnym do roku 2013” oraz ” Aktualizacji Planu Rozwoju Lokalnego Miasta i Gminy Krzyż Wielkopolski na lata 2007 – 2013”

„Plan Rozwoju Lokalnego Miasta i Gminy Krzyż Wielkopolski wraz z wieloletnim planem inwestycyjnym do roku 2013” został zatwierdzony przez Radę Miejską w Krzyżu Wielkopolskim Uchwałą nr XLIII/338/2006 z dnia 12 października 2006 r.

Plan Rozwoju Lokalnego jest kompleksowym dokumentem określającym strategię rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, wyznacza kierunkowe działania realizowane do roku 2013 i wskazuje na działania planowane do realizacji w kolejnych latach. Wyjściowym elementem jest misja rozwoju miasta i gminy, która określa, jaki powinien być kierunek rozwoju gminy w perspektywie kolejnych lat i jakie są priorytety samorządu w działaniach na rzecz zaspakajania potrzeb mieszkańców. Misja określa charakter gminy i wskazuje jej atuty. Planu Rozwoju Lokalnego przedstawia sytuację społeczno-ekonomiczną gminy, obszary, cele i kierunki działania dla każdego z wyznaczonych obszarów życia społeczno – gospodarczego (ekologia, gospodarka, infrastruktura, przestrzeń, społeczność). Szacuje spodziewane efekty planowanych zadań i wpływ na przebieg procesów rozwojowych, wskazuje kierunki zaangażowania środków funduszy strukturalnych i środków własnych gminy. Plan Rozwoju Lokalnego będzie służył jako punkt odniesienia dla działań o charakterze rozwojowym, podejmowanych z zasobów środków własnych, jak również środków zewnętrznych. Dokument niewiele uwagi poświęca dziedzictwu kulturowemu gminy, w rozdziale 3.1.5. **Obszary zabytkowe**, ujęto spis obiektów zabytkowych z terenu gminy bez dodatkowego komentarza na temat wykorzystania zabytków dla podniesienia walorów turystycznych gminy:

- Obiekty wpisane do rejestru zabytków:
 - ✓ Kościół filialny P.W. Matki Boskiej Częstochowskiej,
 - ✓ Cmentarze.

oraz najstarsze obiekty zabytkowe znajdujące się na terenie miasta i gminy:

- *Krzyż Wielkopolski:*
 - ✓ Kościół św. Antoniego z 1882 roku, Budynek Poczty, Liceum Ogólnokształcącego, dworzec PKP, ZOZ, dom przy ulicy Rejtana 1 i 2, budynek rzeźni, dom numer 1 przy ul. Drawskiej.
- *Kuźnica Żelichowska:*
 - ✓ Młyn wodny, Dom numer 59 i 72
- *Lubcz Wielki:*
 - ✓ Dom numer 37 i 60
- *Zacisze:*
 - ✓ Dwór murowany
- *Żelichowo:*
 - ✓ Dwór murowany, Dom numer 6, 7 i 32

4.6. Uwarunkowania wynikające z „Aktualizacji Programu Ochrony Środowiska na lata 2010-2013 z perspektywą na lata 2014-2017”

„Aktualizację Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Krzyż Wielkopolski” zatwierdziła Rada Miejska w Krzyżu Wielkopolskim Uchwałą nr XII/130/2012 z dnia 29 lutego 2012 r. Program został sporządzony dla określenia celów, priorytetów oraz działań niezbędnych do realizacji z zakresu ochrony środowiska. Jest to kompleksowy

dokument określający ochronę dziedzictwa przyrodniczego poprzez racjonalne użytkowanie zasobów przyrody, surowców, energii. Szczegółowo opisuje jakość środowiska i bezpieczeństwo ekologiczne. Ponadto stawia gminie cele i zadania o charakterze systemowym oraz wymienia przedsięwzięcia przedstawione przez gminę do realizacji i ich aspekty finansowe. Podjęcie i wykonanie działań ma na celu realizację międzynarodowych zobowiązań naszego kraju w związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej.

Nadrzędnym celem Programu jest kontynuacja działań w kierunku najpełniejszego wdrożenia na terenie gminy zasad zrównoważonego rozwoju.

Do najistotniejszych wytyczonych dla Gminy Krzyż Wlkp. obszarów priorytetowych w zakresie rozwoju społeczno - gospodarczego i ochrony środowiska należą:

I. Stosunki wodne i jakość wód;

II. Racjonalna gospodarka energetyczna i ochrona atmosfery;

III. Ochrona dziedzictwa przyrodniczego, racjonalne użytkowanie zasobów przyrody;

IV. Świadomość ekologiczna mieszkańców i edukacja ekologiczna;

V. Poprawa bezpieczeństwa ekologicznego i działania systemowe.

Realizacja wyżej wymienionych celów powinna zapewnić rozwój zgodny z zasadami zrównoważonego rozwoju

Program nie zawiera informacji na temat dziedzictwa kulturowego gminy.

4.7. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej

4.7.1. Obowiązujące formy ochrony przyrody.

Na terenie Gminy Krzyż Wlkp. znajduje się wiele cennych przyrodniczo obszarów, dlatego też dla ich ochrony oraz dla zachowania mało zmienionych przez człowieka swoistych cech krajobrazu mających znaczenie dla zachowania unikatowych typów środowiska, ustanowiono na obszarze Gminy Krzyż Wlkp. zgodnie z ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 *o ochronie przyrody* (Dz. U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220 ze zm.) obszar chronionego krajobrazu oraz pomniki przyrody.

Obszary chronionego krajobrazu - według definicji zawartej w ustawie o ochronie przyrody (art. 26) *obszar chronionego krajobrazu jest terenem chronionym ze względu na: wyróżniające się krajobrazowo tereny o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe w szczególności ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z masową turystyką i wypoczynkiem, lub istniejące albo odtwarzane korytarze ekologiczne.* Obszary chronionego krajobrazu pełnią rolę otulinową jak również łącznikową dla parków narodowych i krajobrazowych.

- Na terenie gminy znajduje się **Obszar Chronionego Krajobrazu Puszcza nad Drawą**. Występuje tu różnorodność zespołów leśnych tj. olsy, grądy, bory, łęgi, buczyny. Jest to obszar bardzo zróżnicowany pod względem rzeźby i krajobrazu. Lasy pokrywają ponad 80% powierzchni. Przeważa tu naturalny krajobraz leśny lub jeziorno – leśny. Młodogłębna rzeźba, sandrowe podłoże zadecydowały o

porastających ten obszar borach sosnowych i lasach mieszanych. Wzdłuż rzek i ciągów jezior występują lasy o bogatszym składzie gatunkowym. Obszar wyróżnia się czystością wód powierzchniowych i małym zanieczyszczeniem powietrza. Puszcza nad Drawą ma ogólną pow. 62 200 ha i obejmuje swym zasięgiem gminy: Trzcianka, Wieleń i Krzyż Wlkp.

Parki Narodowe - obszar chroniony ze względu na swoje walory, głównie przyrodnicze. W Polsce w brzmieniu *Ustawy o ochronie przyrody z 2004 r* obejmuje obszar wyróżniający się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, społecznymi, kulturowymi i edukacyjnymi, o powierzchni nie mniejszej niż 1000 ha, na którym ochronie podlega cała przyroda oraz walory krajobrazowe. Park narodowy tworzy się w celu zachowania różnorodności biologicznej, zasobów, tworów i składników przyrody nieożywionej i walorów krajobrazowych, przywrócenia właściwego stanu zasobów i składników przyrody oraz odtworzenia zniekształconych siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin, siedlisk zwierząt lub siedlisk grzybów. Zasoby przyrodnicze parków narodowych zalicza się do strategicznych zasobów naturalnych Polski zgodnie z art. 1 pkt 5 ustawy z dnia 6 lipca 2001 r. o zachowaniu narodowego charakteru strategicznych zasobów naturalnych kraju

- **Drawieński Park Narodowy.** Teren Parku stanowi pogranicze trzech województw: zachodniopomorskiego, lubuskiego i wielkopolskiego. Zajmuje on powierzchnię 377,8 ha co stanowi 2,16 % powierzchni gminy. Otulina parku zajmuje powierzchnię 1523,5 ha tj. 8,73 % powierzchni gminy. DPN zajmuje centralny obszar Równiny Drawskiej. Cechą charakterystyczną rzeźby Parku są głębokie koryta rzek Drawy i Płocicznej. Rzeki te ze względu na duży spadek w granicach Parku (30m.) mają charakter rzek górskich. Geomorfologiczną atrakcją są jeziora rynnowe. Jedną z najważniejszych wartości przyrodniczych Parku są urozmaicone ekosystemy roślinne. Licznie występują torfowiska niskie i wysokie, bory sosnowe, buczyny, łągi olszowo-jesionowe, olsy.

Natura 2000 - Sieć NATURA 2000 jest jedną z inicjatyw służących zachowaniu różnorodności biologicznej i dziedzictwa przyrodniczego Europy. Sieć obszarów chronionych ma zabezpieczać zagrożone, cenne, i szczególnie charakterystyczne dla Wspólnoty siedliska, oraz zagrożone i rzadkie na terytorium Unii Europejskiej gatunki roślin i zwierząt. Teren Drawieńskiego Parku Narodowego w sieci Natura 2000 stanowi część obszaru, tj. obszaru specjalnej ochrony ptaków „Lasy Puszczy nad Drawą” PLB320016 oraz projektowanego specjalnego obszaru ochrony siedlisk „Uroczyska Puszczy Drawskiej” PLH320046.

- **Uroczyska Puszczy Drawskiej** - zajmuje powierzchnię 74 416,30 ha. Swym zasięgiem ostoja obejmuje rozległy kompleks leśny w środkowym i dolnym biegu rzeki Drawy. Na terenie ostoi występuje co najmniej 25 typów siedlisk przyrodniczych z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, z tego 6 typów siedlisk priorytetowych w ochronie. Uroczyska Puszczy Drawskiej są miejscem życia bobra europejskiego, wydry oraz nocka dużego. Środowisko wodne cechuje

występowanie rzadkich gatunków zwierząt i ryb. Obszar ostoi jest wykorzystywany przez co najmniej 21 gatunków ptaków z załącznika I Dyrektywy Ptasiej, Na terenie ostoi występuje ok. 35 gatunków roślin chronionych.

- **Lasy Puszczy nad Drawą** - zajmuje powierzchnię 190279,1 ha. Obszar obejmuje większą część dużego kompleksu leśnego na równinie sandrowej, położonej w środkowym i dolnym biegu rzeki Drawy W lasach dominują bory sosnowe z domieszką brzozy, dębu i topoli. Najcenniejszym przyrodniczo obszarem jest centralna część ostoi, położona w widłach rzek: Drawy i Płocicznej. W rzeźbie terenu odznaczają się meandry obu rzek, obramowane wysokimi skarpami. Charakterystyczną cechą tych rzek jest bystry prąd wywołany silnym spadkiem terenu. Ich koryta i doliny zachowały charakter zbliżony do naturalnego. Są tu liczne jeziora zróżnicowane pod względem trofizmu wód. Występuje co najmniej 27 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, 7 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK). Jedną z najważniejszych ostoi puchacza oraz kilku gatunków ptaków drapieżnych w Polsce. Ważne zimowisko łąbiedzia krzykliwego. Dobrze zachowane cenne zbiorowiska roślinne, bogate populacje wielu rzadkich i zagrożonych gatunków roślin.

Pomniki przyrody - jedna z najstarszych form ochrony wartości przyrodniczych. Według definicji zawartej w ustawie o ochronie przyrody: *"pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupienia o szczególnej wartości naukowej, kulturowej, historyczno-pamiątkowej i krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami wyróżniającymi je wśród innych tworów, a w szczególności sędziwych i okazałych rozmiarów drzewa i krzewy gatunków rodzimych i obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, glazy narzutowe, jaskinie"* Status pomnika przyrody może nadać wojewoda (rozporządzenie) lub rada gminy (uchwała).

- Na terenie Gminy Krzyż Wlkp. jest 37 pomników przyrody.

1. 423 Buk zwyczajny Kuźnica, obok szkoły leśnej
2. 501 Dąb szypułkowy Rzeczyn w pobliżu Leśniczówki, nad rzeką Drawą
3. 522 Dąb szypułkowy Rzeczyn, pastwisko przy leśniczówce
4. 523 Dąb szypułkowy Rzeczyn, pastwisko przy leśniczówce
5. 524 Dąb szypułkowy Rzeczyn, sad przy leśniczówce
6. 550 Dąb szypułkowy Huta Szklana, dziedziniec szkolny
7. 551 Dąb szypułkowy Krzyż Wlkp., ul. Mickiewicza
8. 553 Dąb szypułkowy Żelichowo, przy budynku administracyjnym Zakładu Rolnego
9. 554 Dąb szypułkowy Żelichowo, przy drodze Kuźnica Żel.-Przysieki
10. 555 Dąb szypułkowy Żelichowo, przy budynku administracyjnym PGR
11. 609 Dąb szypułkowy Łokacz Mały, niedaleko nadleśnictwa, przy drodze
12. 1234/01 Dąb szypułkowy Łokacz, na skraju lasu
13. 1235/01 Dąb szypułkowy Łokacz, na skraju lasu
14. 1236/01 Dąb szypułkowy Łokacz, obok leśniczówki

15. 1228/01 Dąb szypułkowy Radzyń, na skarpie
16. 1229/01 Dąb szypułkowy Radzyń, na skarpie
17. 1230/01 Dąb szypułkowy Radzyń, na skarpie
18. 1238/01 Dąb szypułkowy Wizany (oddz. 230)
19. 1232/01 Dąb bezszypułkowy Kuźnica (oddz. 202a)
20. 1226/01 Lipa drobnolistna Zacisze, w pobliżu starego młyna wodnego
21. 1237/01 Lipa drobnolistna Wizany, obok leśniczówki
22. 1231/01 Jarzab brekinia – 4 drzewa Dębina (oddz. 1777c)
23. 705 Jarzab brekinia - 10 drzew Dębina (oddz. 178 b,c)
24. 706 Jarzab brekinia - 6 drzew Dębina (oddz. 179 a)
25. 1227/01 Klon jawor – 2 pnie Zacisze, w pobliżu ruin dawnej posiadłości ziemskiej
26. 1233/01 Buk zwyczajny -8 drzew Rzeczyn (oddz. 224a)
27. 605 Buk zwyczajny Krzyż Wlkp. ul. Sikorskiego
28. 300 Dąb szypułkowy - 8 drzew Kuźnica, w pobliżu Leśniczówki
29. 500 Dąb szypułkowy -6 drzew Kuźnica w pobliżu Leśniczówki
30. 521 Dąb szypułkowy -2 pnie Kuźnica, przy drodze, koło zabudowań
31. 520 Dąb szypułkowy -2 pnie Kuźnica, przy drodze, koło zabudowań
32. 502 Lipa drobnolistna – 5 drzew Rzeczyn, stary cmentarz
33. 549 Lipa drobnolistna – 13 drzew Huta Szklana, dziedziniec szkolny
34. 526 Jesion wyniosły Rzeczyn, sad przy leśniczówce
35. 606 Wiąz szypułkowy Krzyż Wlkp. ul. Staszica, park
36. 607 Wiąz szypułkowy Krzyż Wlkp. ul. Staszica, park
37. 610 Wiąz szypułkowy -3 drzewa Krzyż Wlkp. ul. Walki Młodych

4.8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zabytków archeologicznych

W celu ochrony zabytków archeologicznych ważne jest wypełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich zawartych w opiniach i decyzjach Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

5. Cele gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;

- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

6. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.

6.1. Gminna ewidencja zabytków.

6.1.1. Weryfikacja i ciągła aktualizacja gminnej ewidencji zabytków nieruchomości - wykonanej do końca 2012 roku.

- ochrona przed zniszczeniem wykazanych w gminnej ewidencji zabytków obiektów architektonicznych, poprzez monitorowanie stanu zachowania, realizację i wspieranie działań mających na celu poprawę ich zachowania
- systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane dane i dokumentację fotograficzną
- rozpoznanie, aktualizacja i wprowadzanie do ewidencji zmian powstałych w wyniku modernizacji, remontów obiektów i rozbiórek,

6.1.2. Wykonanie gminnej ewidencji zabytków archeologicznych - do końca roku 2013.

- uzupełnianie i weryfikowanie wykonanej ewidencji zabytków archeologicznych poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań, oraz uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, na podstawie informacji uzyskiwanych od WWKZ.

6.1.3. Udostępnianie i promocja zabytków nieruchomości

- rozpowszechnianie informacji na temat obiektów wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy – na bieżąco, podczas opracowywania folderów promujących gminę, współpraca z sąsiadującymi gminami.

- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków nieruchomości oraz niniejszego „Programu opieki nad zabytkami miasta i Gminy Krzyż Wlkp. na lata 2013 – 2016” na stronie internetowej Urzędu Miejskiego w Krzyżu Wlkp. po uchwaleniu przez Radę Miejską w Krzyżu Wlkp.
- Udostępnienie gminnej ewidencji zabytków archeologicznych w postaci wykazu zabytków archeologicznych na stronie internetowej Urzędu Miejskiego w Krzyżu Wlkp. po uchwaleniu przez Radę Miejską w Krzyżu Wlkp.
- zlecenie wykonania tablic informacyjnych dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków – w ramach posiadanych przez Urząd Miejski środków finansowych.
- współpraca z instytucjami wprowadzającymi dodatkowe oznakowania na drogach gminnych, powiatowych i wojewódzkich w celu ułatwienia dojazdu do tych obiektów a także na trasach turystyczno – rekreacyjnych wymienionych w punkcie 2.1.4. niniejszego programu – wspólnie z realizacją w/w tablic informacyjnych
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych gminy
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla zwiedzających
- utworzenie na terenie Gminy Krzyż Wlkp. ścieżki dydaktycznej przedstawiającej jej historię, krajobraz i zabytki także te nie wpisane do rejestru zabytków a kształtujące jej przestrzeń i będące świadectwem przeszłości i oznakowanie tablicami informacyjnymi najciekawszych obiektów
- nawiązanie współpracy z sąsiednimi gminami w celu utworzenia szlaku najbardziej interesujących obiektów budownictwa ludowego drewnianego, szachulcowego wraz z obiektami sakralnymi

6.1.4. Edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego

- włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć szkolnych w szkole podstawowej i gimnazjum prowadzonych przez gminę
- wdrażanie do zajęć szkolnych pojęć związanych z krajobrazem kulturowym gminy i regionu
- informowanie młodzieży szkolnej o zasobach krajobrazu kulturowego gminy, powiatu i województwa
- zorganizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, rowerowych po najciekawszych i najważniejszych miejscach w gminie i powiecie oraz przedstawienie im obiektów zabytkowych
- włączenie problematyki ochrony zabytków w coroczne imprezy kulturalne

6.1.5. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

Nawiązanie współpracy z właścicielami obiektów, które znajdują się w gminnej ewidencji zabytków przy czynnym udziale Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków poprzez:

- rozpowszechnianie wśród nich informacji na temat zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej
- zbieranie od nich informacji na temat przeprowadzonych remontów i odnotowanie tych faktów w kartach adresowych obiektów
- aktywne zachęcanie sektora prywatnego i osób fizycznych do zagospodarowania obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków
- określenie zasad i możliwości udzielania pomocy finansowej właścicielom remontującym obiekty zabytkowe (wpisane do rejestru zabytków i figurujące w gminnej ewidencji zabytków) w ramach środków zabezpieczonych w budżecie gminy na dany rok (dotacje, ulgi podatkowe)

6.1.6. Poprawa stanu zachowania zabytkowych cmentarzy wpisanych do rejestru zabytków i figurujących w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Podjęcie próby rozwiązania problemu nieczynnych cmentarzy na terenie Gminy Krzyż Wlkp. Ustalenie w planach zagospodarowania przestrzennego docelowych funkcji cmentarzy poprzez wyszczególnienie, które (najlepiej zachowane z licznymi nagrobkami) pozostaną cmentarzami i objęte zostaną programem rewitalizacji na miarę możliwości finansowych gminy, a które stanowić będą tereny zieleni urządzonej bądź pozostałości po cmentarzach z zachowaniem starodrzewia i ewentualnym zgrupowaniem pozostałości nagrobków w jednym miejscu cmentarza w formie miejsca pamięci lub lapidarium. Co do cennych zachowanych nagrobków i pozostałych elementów cmentarza przeprowadzić inwentaryzację fotograficzną i opisową we współpracy z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków.

Na terenie miasta i Gminy Krzyż Wlkp. w latach następnych planowane są prace pielęgnacyjne i porządkowe obejmujące przegląd zieleni, wycięcie samosiewów, wycinkę drzew suchych, chorych, zagrażających bezpieczeństwu, uporządkowanie nagrobków i mogił.

W latach 2013-2016 planuje się uporządkowanie 1 nieczynnego cmentarza ewangelickiego.

6.2. Sporządzenie wykazu zespołów i obiektów nieruchomych, stanowisk archeologicznych typowanych do wpisu do rejestru zabytków z terenu gminy w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy

- współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w sprawie wpisania do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego obiektów nieujętych jeszcze w rejestrze, a reprezentujących duże walory historyczne i stanowiących ważne miejsce w krajobrazie kulturowym gminy
- współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w sprawie wpisania do rejestru zabytków archeologicznych województwa wielkopolskiego stanowisk archeologicznych wytypowanych przez WWKZ reprezentujących duże walory naukowe i stanowiących ważne miejsce w krajobrazie kulturowym gminy.

6.3. Określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

6.4. Określenie sposobu realizacji poszczególnych celów gminnego programu opieki nad zabytkami zawartych w punkcie 5.

6.4.1. Obiekty zabytkowe stanowiące własność Gminy Krzyż Wlkp.

Obiektami wpisanymi do rejestru zabytków stanowiącymi własność gminy są cmentarze ewangelickie w Brzegach, Hucie Szklanej, Lubczu Małym, Łokaczu Wielkim, Wizanach i Żelichowie. Na ich terenie planuje się uporządkowanie, w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków, obejmujące przegląd zieleni, wycięcie samosiewów, wycinkę drzew suchych, chorych, zagrażających bezpieczeństwu, uporządkowanie nagrobków i mogił.

Działania pośrednie wynikające z ustawy jak również polityki Gminy Krzyż Wlkp. polegają na:

- prowadzeniu edukacji na poziomie szkół podstawowych i gimnazjum na terenie gminy w zakresie informacji o zasobie

zabytków i krajobrazu kulturowego regionu oraz możliwościach ich ochrony

- promowaniu wśród mieszkańców gminy i przybywających tu gości najcenniejszych zabytków: konkurs propagujący walory zabytkowe i gminy
- wspieraniu przy współudziale Urzędu Ochrony Zabytków poczynań związanych z właściwym utrzymaniem i zagospodarowaniem zabytków i ich otoczenia
- określaniu przy sporządzaniu dokumentów planistycznych warunków i sposobów ochrony zabytków wpisanych do rejestru zabytków jak również figurujących w ewidencji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

7. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych.

Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty mające do czynienia z obiektami zabytkowymi, w tym także na mieszkańców tak by wywołać ich pożądane zachowanie prowadzące do realizacji zamierzonych celów.

Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Krzyż Wlkp. wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, koordynacji, społeczne oraz instrumenty kontrolne.

– Instrumenty prawne

- a) dokumenty wydawane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych
- b) uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z uwzględnieniem zagadnień ochrony zabytków
- c) wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków z terenu miasta i gminy, które powinny być objęte ochroną prawną

– Instrumenty finansowe

- a) dotacje
- b) subwencje
- c) dofinansowania
- d) programy uwzględniające finansowanie z funduszy Unii Europejskiej

– Instrumenty koordynacji

- 6) strategię rozwoju gminy

- 7) plany rozwoju lokalnego
- 8) programy prac konserwatorskich
- 9) programy ochrony środowiska
- 10) studia i analizy, koncepcje
- 11) plany rewitalizacji

– **Instrumenty społeczne**

- a) edukacja kulturowa
- b) informacja
- c) współpraca
- d) współdziałanie z organizacjami społecznymi

– **Instrumenty kontrolne**

- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Miejskiego w Krzyżu Wlkp. Zespołu Koordynującego pracami realizującymi poszczególne zadania wynikające z ustaleń niniejszego programu. Zespół zostanie powołany przez Burmistrza Krzyża Wlkp. w drodze Zarządzenia.
- monitoring stanu środowiska kulturowego.

8. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Burmistrz Krzyża Wlkp. zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Miejskiej. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez Radę Miejską.

Do wykonania powyższego zadania zostanie powołany Zespół Koordynujący monitorujący „Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Krzyż Wielkopolski na lata 2013 – 2016” poprzez analizę stopnia jego realizacji. Monitorowanie przebiegu realizacji programu będzie ważnym elementem jego wdrażania.

9. Wewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 81, art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Rada Miejska może udzielić dotacji na ochronę i konserwację zabytków, jednakże wymagane jest ustalenie przez nią procedury postępowania w tej sprawie.

10. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Wsparciem dla zadań z zakresu ochrony zabytków są zewnętrzne źródła dofinansowania udzielane zgodnie z obowiązującą ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami.

- Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego /www.mkidn.gov.pl/ w ramach programu operacyjnego „Dziedzictwo Kulturowe”
- Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków /wosoz.bip-i.pl/public/– dotacje przyznawane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków na podstawie wniosków złożonych przez właścicieli, posiadaczy lub użytkowników zabytków
- Samorząd Województwa Wielkopolskiego /www.bip.umww.pl/ – budżet województwa wielkopolskiego przewiduje środki na pomoc finansową ukierunkowaną na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Są to dotacje celowe z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie prac remontowych i konserwatorskich obiektów zabytkowych zarówno jednostkom sektora finansów publicznych jak również pozostałym jednostkom.
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji Departament Wyznań religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych Wydział Funduszu Kościelnego. /www.mswia.gov.pl/ – dotacje udzielane wyłącznie na remonty i konserwacje zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt. Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących, wyposażenia obiektów sakralnych oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz. Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków Funduszu Kościelnego są:
 1. osoby prawne Kościoła Katolickiego;
 2. osoby prawne innych kościołów i związków wyznaniowych działających na podstawie ustaw o stosunku Państwa do kościołów oraz związków wyznaniowych;
 3. osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych wpisanych do rejestru kościołów i związków wyznaniowych, o którym mowa w art. 30 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz. U. z 2005 Nr 231, poz. 1965, z późn. zm.)
- Ponadto istnieją możliwości zdobywania środków finansowych ze źródeł zewnętrznych na zadania inwestycyjne i społeczne do

współfinansowania z funduszy krajowych i zagranicznych Unii Europejskiej.

Uwaga:

W/w źródła finansowania są wskazówką dla użytkowników obiektów zabytkowych i przedstawicieli władz samorządowych, w jakich instytucjach można pozyskiwać środki na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.